

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἀρχοῦν ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἑτησίου.

12 Μαρτίου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
Θ. ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ

Θ. Φαρμακίδης

Παραθέτοντες τὴν πανομοιότυπον υπογραφὴν τοῦ ἀοιδίου Θ. Φαρμακίδου ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ὅσα ἐν ὀλίγοις μὲν ἀλλὰ ἐμφαντικῶς ἔγραψέ ποτέ τις περὶ αὐτοῦ. «Ἀγωνιστὴς ἐλέγετο, διηγεῖται πού ὁ κ. Ν. Δραγούμης, ὁ προθύμως ἀπροφασίστως καὶ ἀφιλοκερδῶς ὑπηρετῶν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, ὁ ἀγογγύστως ὑποβάλλων ἑαυτὸν εἰς πᾶσαν κακουχίαν, ὁ πεινῶν, ὁ γυμνητεύων, ὁ εἰς ὄρη καὶ σπήλαια περιπλανώμενος, ὁ φειδόμενος τῶν δημοσίων, ὁ μὴ ἀποβλέπων εἰς τίτλους, βαθμοὺς, παράσημα ἢ ἄλλας τιμὰς, ὁ δυνάμενος νὰ ζήσῃ ἐν εὐπαθείᾳ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅμως προτιμῶν νὰ δεινοπαθῇ ἐν αὐτῇ, ἐνὶ λόγῳ ὁ τιθέμενος ὑπεράνω τοῦ ἰδίου συμφέροντος τὸ κοινὸν καὶ ἀποθνήσκων ὑπὲρ πατρίδος. Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ὁ Φαρμακίδης ὅστις, μεταβὰς τῷ 1824 εἰς Κέρκυραν κατ' ἐπίμονον αἵτησιν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ἀκαδημίας ὅπως διδάξῃ θεολογίαν, δὲν ἐβράδυνεν εἰ καὶ πενέστατος νὰ παραιτηθῇ καὶ μισθὸν καὶ ἀνταπόδομα καὶ ἐπανελθὼν νὰ συνταλαιπωρηθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. «Διὰ νὰ κάμω τὰ ἔξοδά μου, ἐπέστελλε πρὸς τινὰ τῶν φίλων αὐτοῦ μηνὶ Ἰουνίῳ 1825, ἠναγκάσθην νὰ θάλω ἐνέχυρον τὰ βιβλία μου, τὰ ὁποῖα, ἂν εἰς τὴν διορίαν δὲν ἤμπορέσω νὰ πληρώσω, θέλουσι πωληθῇ καὶ τὸ ὁποῖον μὲ λυπεῖ. Ὑπομονή! Διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ὑποφέρω καὶ ἄλλα λυπηρότερα. Ἡμποροῦσα νὰ καθίσω ἐδῶ καὶ ἐπὶ ζωῆς μου νὰ λαμβάνω τὰ ἐξήκοντα τάλληρα κατὰ μῆνα ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσα νὰ εἶμαι χωρισμένος, καὶ μὲ τὴν ψυχὴν μου μὲν νὰ εἶμαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὸ σῶμα δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν, καὶ νὰ ἀνησυγῶ ἀδιακόπως, ὑπάγω ὅπου χρεωστῇ πᾶς Ἕλλην νὰ ὑπάγῃ.» Τοιαῦτα ἐσκέπτοντο καὶ τοιαῦτα ἔπραττον οἱ ἀληθεῖς ἀγωνισταί. Πολλοὶ τούτων ὑπάρξαντες εὐποροὶ ἢ καὶ πλούσιοι πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἀπέθονον πένητες μετ' αὐτὸν, ὥς δὲ πένητες θὰ καταλύσωσι τὸν βίον οἱ εὐάριθμοι ἐπιζῶντες.»

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΦΩΤΙΣΜΕΝΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Prévost-Paradol.]

Τὸ ἔθνος σύγκειται ἐκ πληθύος μεγάλης ἀνθρώπων, ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον συννηωμένων καὶ εἰς κοινὸν μέλλον ἀφωσιωμένων, ἐν τῇ γεωργίᾳ δὲ, ἐν τῇ ἐμπορίᾳ καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἐκζητούντων τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν. Ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους τούτου, τοῦ πρὸς τὴν γῆν κύπτοντος, εἰς τὸ ἐργάζεσθαι εἰθισμένου, κατεργασμένου ἐξ εὐημερίας ἐσαεὶ ἐπικίρου, μικρὸς τις ἀριθμὸς ἀνθρώπων, εὐτυχισάντων νὰ ἔχωσιν ἀρκοῦσαν ἄνεσιν, ὅπως ὥσιν ὄντως ἄνθρωποι, γινώσκει καὶ ἄλλας ἢ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας, εὐημερίαν διάφορον τῆς παρὰ τοῦ πλήθους φθονομένης, πόθους καὶ ἡδονὰς, παρὰ τούτῳ ἀγνώστους.

Παρὰ τῇ ἐπιλέκτῳ φυλῇ ταύτῃ, αἱ λέξεις τῆς δικαιοσύνης, τῆς προόδου, τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, σημαίνουσί τι. Ἵνα οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εὐδαιμονώσιν, δὲν ἀρκεῖ αὐτοῖς νὰ ἐργάζωνται τὰ ἐργοστάσια καὶ ὁ καιρὸς νὰ ἦναι εὐμενὴς εἰς τοὺς καρποὺς τῆς γῆς· δὲν κομψάζουσιν ἀνεπιφυλάκτως, ἐὰν μέγας ἀριθμὸς ἀνθρώπων, ὁμογλώσσων αὐτοῖς, ἐφρόνευσε μέγαν ἀριθμὸν ἀλλογλώσσων· ἐπὶ τέλει δὲν κρίνουσιν, ὅτι εἰσὶν ἐλεύθεροι, διότι ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ μεταβαίνωσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ν' ἀγοράζωσι καὶ νὰ πωλῶσι, νὰ γελῶσι καὶ νὰ μεθύσκωνται. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὧν ὁ παράδους βίος ἐσαεὶ ἐγένετο σκάνδαλον τοῖς ἀγροίοις, ἀπαρτίζουσι τὸν περὶ τοῦ κόσμου αὐτὸν, τὸν καλούμενον πεφωτισμένην τάξιν τοῦ ἔθνους.

Ὁ κόσμος οὗτος εἶναι στενὸς ἀνταμιβόλος, ἀλλὰ πλήρης αἴγλης καὶ φωτός, ὁ μόνος ὃν δύνανται νὰ κατοικήσωσιν οἱ ἀπᾶς αὐτὸν γνωρίσαντες. Ἐν τούτῳ, καὶ ἐν τούτῳ μόνῳ, ἡ ἀνθρωπότης σύνειδεν ἑαυτὴν, κατοπτρίζεται καὶ θαυμάζει ἑαυτὴν ἀκμάζουσαν, καὶ χαίρει ἐπὶ τῇ καλλονῇ αὐτῆς. Ἡ πτέρις εἶναι φυτὸν ἔρπον ἐν ταῖς χώραις ἡμῶν· ἀλλ' ἐν τῇ Ἀμερικῇ φύεται εἰς δένδρον μέγα. Οὕτω καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, πανταχοῦ καταδεδεικασμένον εἰς σκληρὰ ἔργα, καὶ περικλεισμένον ἐν ὕλικαῖς ἀπολαύσεσι, παραμεμρφωμένον ἐν τῷ σώματι καὶ ἡρωτηριασμένον τῷ πνεύματι αὐτοῦ, ἀναπτύσσεται τέλος ἐν τῷ μικρῷ κόσμῳ τούτῳ, προ-

κόπτει, αὐξεται, καὶ ὠριμάζον, ἀνθεὶ ἐν ἀπαρ-
βλήτῳ μεγαλοπρεπείᾳ. Πᾶν ὅ,τι ἀλλαχοῦ κεῖ-
ται ἐν σπέρματι καὶ πρὸς ἄνθρωπον φαίνεται
προσδοκῶν οὐρανὸν ἐπισεικότερον, ἐν τῷ μικρῷ
κόσμῳ τούτῳ ἐκχύνεται εἰς πολυτελὴ γονιμό-
τητα. Ἐν τούτῳ μόνῳ ὁ ἔρως φέρει τὴν λε-
πτότητα αὐτοῦ, ἡ ποίησις ὅλην τὴν ἡδύτητα,
καὶ ἡ ἐπιστήμη περιβέβληται πᾶσαν τὴν τόλ-
μην αὐτῆς ἐν τούτῳ ὁ ἄνθρωπος ζῇ ζῶν πλῆ-
ρη, γινώσκει τὸν πυθμένα τῆς κύλικος, ἐν ᾗ ὁ
ἀγροῖκος μὲν ὑγραίνει τὰ χεῖλη, ἐν ᾗ ἀντλεῖ,
ἐν μέσῳ ἀφάτου ἡδονῆς καὶ ὀδυνῶν οὐρανίων,
τὰς ἀπείρους μορφὰς τοῦ πάθους καὶ τὰς ἀπεί-
ρους μορφὰς τῆς ἰδέας.

Πόσοι εἰσιν ἄρα γε οἱ κατὰ θαυμὸν διάφοροι
καὶ ἐν ταῖς ποικίλαις τάξεσιν, εἰς ἃς ἔταξεν
αὐτοὺς ἡ τύχη, γινώσκοντες τὴν ζῶν αὐτὴν
τοῦ πνεύματος, καὶ μὴ εὐχαριστοῦμενοι εἰς μόν-
ην τὴν ζῶν τοῦ σώματος; Ὀλίγιστοι, καὶ
πρὸ παντός, ἥττονες ἢ ὅσους αὐτοὶ οὗτοι ὑπο-
θέτουσιν. Ἡ αἰγλήσασα καὶ ὑπὲρ τὴν ἀμάθειαν
τοῦ πλήθους πλανωμένη φιλολογία, ἡ ὑπὲρ
τὴν κτηνώδη ἀδιαφορίαν τῶν ἀγροίκων ἀνεπισ-
σομένη ἐπιθυμία τῶν ἀνωτέρων καὶ λεπτοφυῶν
πραγμάτων, παρὰ τῷ σοφῷ εἶσιν, ὡς τὰ ἀνά-
κτορα τῶν μύθων, εὐθραστα θαυματουργήμα-
τα. Ἐσκέφθη τις ἐνίοτε, περιπλανώμενος εἰς
μεγαλόπολιν, τί ἤθελε συμβῇ, ἐὰν ἡ ποικιλο-
τρόπως ἐν αὐτῇ τιθασσευμένη καὶ νεναρκωμένη
φύσις αἴφνης ἀνελάμβανε τὸ κράτος αὐτῆς, ἐὰν
ἡ τυρλὴ ἰσχὺς τῶν πραγμάτων ἀντικαθίστα ἐν
μῇ στιγμῇ τοὺς συνδυασμοὺς τῆς ἀνθρωπίνης
τέχνης, ἐὰν ὁ ποταμὸς ἐρρήγνυε τὰ προχώμα-
τά του, ἐὰν τὰ ζῶα, ἀπαθῆ διὰ τῆς τέχνης γι-
νόμενα, ἐξεγείροντο πάντα συγχρόνως κατὰ
τῶν κυρίων αὐτῶν, ἐὰν αἱ ῥυπαραί τάξεις τῶν
ἀξέστον ψυχῶν, αἱ τῷ φόβῳ μόνῳ τῶν νόμων
συνεχόμεναι, ἐξηκολούθουν, ἐξορμῶσαι ἀκατά-
σχετοι, τὸν δρόμον αὐτῶν; Ἐν μέσῳ τῶν ἀτε-
λευτήτων ἐρειπίων τούτων, ἐν μῇ στιγμῇ, ἡθέ-
λομεν ἰδεῖ, ὁποῖα συνθήκη καὶ ὁποῖον πλᾶσμα
ἐπικρατεῖ ἐν τῷ θαυμασίῳ μνημείῳ τοῦ πολιτι-
σμοῦ τῶν λαῶν, ἐπὶ τίνος ἀδύσσου ἀναπαύεται
ἡ λαμπρότης αὐτῆς, καὶ τῇ συνδρομῇ τίνων
ὑποθηκῶν, οὐχ ἥττον ἀκροσφικῶν ἢ εὐφυῶν, ἡ
ὁδηγία τοῦ τυρλοῦ πλήθους ἀφίσταται ταῖς μεγί-
σταις τῶν καρδιῶν καὶ ταῖς εὐγενεστάταις τῶν
διανοιών.

Ἐν ταῖς ἀρχαίαις πόλεσι, ἡ ἀνεξάλειπτος
διάκρισις τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου, διετή-
ρει τὴν δύναμιν εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν οἱ
πεφωτισμένοι. Ἡ περιφρόνησις, ἡ σκληρότης, ἡ
ἐπιμελὴς ὑποτροφομένη πρόληψις πατροπαρά-
δότου ῥίπου, ἐπέτρεψεν τοῖς ἐλευθέροις ἀνθρώ-
ποις, ὑπερκείμενοις τοῦ χειρῶν κτὸς ὄχλου, νὰ
θεραπεύωσι τὴν πολιτικὴν, τὰς τέχνας καὶ τὴν
φιλοσοφίαν. Οὐδεμία ἦτο δύναμις διαλλαγῇ τοῦ

πλήθους πρὸς τοὺς κυρίους αὐτοῦ. Τὸ πλήθος
ἐδούλευε, καὶ ἐν σιγῇ ἐμόχθει, ἀπομακρυνόμενον
ἐπιμελῶς ἀπὸ παντός τὸ ἀνθρώπινον γένος
ἐξευγενίζοντος, ἐπ' ὧμων φέρον καὶ τρέφον τὴν
πεφωτισμένην τάξιν, ὡς ἡ ἐν τῇ γῇ κεκρυμμένη
ρίζα φέρει καὶ τρέφει τὸ ἄνθος. Ἐν τῇ Σπάρτῃ,
ἡ πολιτικὴ αὕτη φαίνεται, ἐν ὅλῃ τῇ φοβερᾷ
μεγαλειότητι αὐτῆς. Ἀγέλη Βίλῶτων τρέφει
διὰ τῶν χειρῶν αὐτῆς τὴν προσφιλεῖ τῷ Ἀπόλ-
λωνι φυλῇ, ἥτις, ἀπληγαγμένη τῶν ταπεινῶν
ἔργων, ἀνευρίσκει καὶ ἀκολούτως λατρεύει τὴν ἐγ-
κράτειαν καὶ τὴν ἀνδρείαν. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ καλ-
λονὴ εἰσι προνόμια τῆς φυλῆς ταύτης, προνόμια
ἅτινα ἀπαγορεύει τοῖς Βίλῳσι. Τούτους ἐξαχρεοῖ
κατ' ἀρέσκειαν, διὰ τῆς θανατώσεως δὲ ἀπα-
λάσσεται τῶν κατὰ σύμπτωσιν γεννηθέντων ἐν
τούτοις ἀνδρείων καὶ ὠραίων. Τὰ μεγαλοπρεπῆ
δῶρα ταῦτα, εἰς αἶμα καταδεδικασμένον εἰς τὴν
δουλείαν, εἰσι τέρατα ἐξαφνιστέα. Ἡ Σπάρτη
ἐπανορθοῖ τὰ σφάλματα τῆς φύσεως, ὡς ὁ φρό-
νιμος κηπουρὸς ἀποκόπτει τοὺς περιττοὺς κλῶ-
νους, εἰς οὓς ἀπεπλανήθη ἡ ἱκμάς τοῦ δένδρου.
Οὕτως ἐβίωσεν ἡ ἀνιλεῖς δωρικὴ πόλις, ἡ σφαλι-
σμένη καθ' ἑαυτήν, ἐν εἰρήνῃ δὲ ἀπολαύουσα τῆς
ἰσχύος καὶ τῆς δόξης αὐτῆς. Ἐσourke τοὺς Βίλῳ-
τας αὐτῆς ἐπὶ τῶν πεδίων τῆς μάχης, ὡσεὶ πο-
λεμικὰς μηχανὰς, ὑπηρετούσας πάντα ἀγῶνα.
Τούτους δὲ τοὺς ἐσχάτους τῶν δούλων ἡγαγεν
ἐπὶ σφαγὴν πρὸς εἰρωνείαν ἐν Πλαταιαῖς, ὑπὲρ
τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὑπὲρ τῆς σω-
τηρίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ ἡμιώτερος νοῦς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, αἱ
νέαι ἰδέαι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος,
αἱ εἰς τὰς ψυχὰς εἰσδύσασαι, δὲν ἐπιτρέπουσι
πλέον ἄλλην σχέσιν τοῦ πλήθους ἢ τὴν σχέσιν
συμμαχίας σιωπηρᾶς καὶ ὑποταγῆς ἐθελουσίου.
Κατὰ πλᾶσμα συμβατικόν, ὁ λαὸς φαίνεται μὲν
ὁμιλῶν ἢ προσφερόμενος ἀφ' ἑαυτοῦ, μεγαλο-
πρεπῶς ἢ μεγαλοφυῶς, ἀλλὰ πράγματι κύπτει
εἰς τὴν ὠθησιν νοήμονος τάξεως λογάδων. Ὁ-
λίγοι τινες ἄνθρωποι, σκεπτόμενοι, ὁλόκληρον
ἐν ἔθνος παριστῶσιν ἐνεργοῦν, ὡσεὶ αὐτὸ τοῦτο
ἐσκέπτετο. Ὀλίγοι τινες ἄνθρωποι, αἰσθανόμενοι
καὶ ἀγαπῶντες τὸ μέγα καὶ τὸ καλόν, φέρονται
οὕτως, ὥστε ἐν ἔθνος ὁλόκληρον νὰ προσφέρη-
ται ὁμοίως, ὡσεὶ αὐτὸ τοῦτο ἡδύνατο νὰ ἐννοή-
σῃ τὰς αὐτὰς ἰδέας καὶ νὰ κατέχηται ὑπὸ τοῦ
αὐτοῦ ἔρωτος. Τοιοῦτον τὸ θαυμασιόν τεχνούρ-
γημα τοῦ νεωτάτου πολιτισμοῦ. Τόσην δὲ κέ-
κτηται ἰσχὺν, ὥστε ἀπατᾷ καὶ σαγηνεύει τοὺς
σοφωτάτους αὐτοῦ. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, οἱ λο-
γάδες οὗτοι, οἱ τοιοῦτω τρόπῳ ὁδηγοῦντες τοὺς
λαοὺς, διὰ πλᾶσματος ἀδιακόπου, μεθύσκονται
ἐκ τοῦ κατορθώματος αὐτῶν, καὶ μωρῶς φαν-
τάζονται, ὅτι ἀκολουθοῦσιν ἢ συνοδεύουσιν ἐκεί-
νους, οὓς πράγματι αὐτοὶ ὁδηγοῦσιν. Ὁραῖαι
εἰσιν αἱ ἡμέραι αὗται τῆς ἀπάτης, ἐν αἷς ἀπο-

δίδει τις εἰς τὰ πλήθη τὰς εὐγενεῖς ἰδέας, ὅφ'
ὦν ἐμφορεῖται, ἐν αἷς, περιπτύσσων τις φάσμα,
ὑπερήφανος λέγει: Ὁ μέγας λαός! τὸ μέγα
ἔθνος! Ἀλλ' αἱ ἡμέραι αὗται ἀντιπαρέρχονται.

Ὄντως ὑφίσταται, καὶ ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς
τῶν πραγμάτων προκύπτουσα, ἀκατάβλητος τις
ἀντίθεσις τοῦ πλήθους πρὸς τὴν πεφωτισμένην
τάξιν. Ἡ τάξις αὕτη, μόνον διαρκῶς κατα-
στρατηγούμενη τὸν πολλὸν τῶν ἀνθρώπων ὁμι-
λον, παρασύρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν θήραν τῶν πνευ-
ματικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα παρ' αὐτοῖς οὐδεμίαν
κέντηται ἀξίαν. Ἐν ὀνόματι τῆς Δικαιοσύνης
ἐξεγείρεται λαὸς τις, μόνον ὅταν τις ὁμιλήσῃ
πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς εὐμερείας του· ὅτε δέ, νι-
κήσαντα, ἐπαινῇ τις αὐτόν, ὅτι ἀφωσιώθη ὑπὲρ
τοῦ δικαίου καὶ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, ἐκπληκτος
ἀνακαλύπτει, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐννοιαν δὲν ἔχουσιν
αἱ λέξεις αὗται παρὰ τούτῳ καὶ παρ' ἡμῖν, ὅτι
δέ, χωρὶς νὰ ἐννοῇ τὸν παρορμῶντα αὐτόν, τὸν
ἡκολούθει, μόνον ὅπως ἀπολαύσῃ ὅ,τι οὗτος
δὲν δύναται νὰ τῷ δώσῃ. Τοιαῦτα πλάναι κα-
θιστῶσι τὰ πλήθη δύσπιστα, οὕτω δὲ δύσκολος
ἀποβαίνει ἡ ὁδηγία αὐτῶν, καὶ βραδεῖα ἡ ἐργα-
σία ὅπως πεισθῶσι. Δὲν ἀργεῖ τὸ πλήθος νὰ
διείδῃ, ὅτι ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ἐπιδιώξιν ἀγα-
θῶν, ἀλλοτρίων αὐτῷ· ἀπὸ τῆς στιγμῆς δ' αὐ-
τῆς καταρρίπτεται τὸ πλᾶσμα, τὸ συνέχον τὸ
κράτος τῆς διανοίας.

Οὕτω διαλύουσα θαυμηδὸν τὴν ἐπὶ τοῦ πλή-
θους ἐπιρροὴν αὐτῆς, ἡ πεφωτισμένη τάξις δὲν
καταλείπει οὔτε τὸν πρὸς νεωτερισμοὺς ἔρωτα
αὐτῆς, οὔτε τὴν πρὸς τὸ ἡγεῖσθαι ἑξῆς. Ὡσεὶ
νεαρὰ βασίλισσα, ἀποβάλλει μὲν τὸ κράτος καὶ
τὰ πλούτη αὐτῆς, ἀλλ' οὐδεμίαν τῶν ἰδιοτρο-
πιῶν της. Καὶ πῶς ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, καλ-
λιεργουμένη διὰ τῆς σπουδῆς, δύναται ν' ἀπαρ-
νηθῇ τὴν γόνιμον καὶ λαμπρὰν δραστηριότητα,
ἥτις εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ζῶη αὐτῆς; Πῶς δύνα-
ται νὰ συναινέσῃ, ὅπως βασιλεύῃ, ἐν μόνῳ τῷ
κόσμῳ τῶν χιμαῖρων, καὶ μὴ μεταμορφῶν κατ'
ἀρέσκειαν τὴν πραγματικότητα; Οἱ μεγάλοι
νόες δύνανται ποτε νὰ παύσωσι διορῶντες τὸ
κρεῖττον, αἱ δ' εὐγενεῖς ψυχὰς σπεύδουσιν πρὸς
αὐτό; Οὕτω δέ, ἐνῷ ἡ κόπωση τοῦ πλήθους
αὐξάνεται, κατὰ λόγον τῶν παραγνωριζομένων
συμπερόντων του καὶ τῆς διαταρασσομένης ἡσυχίας
του, ἡ δραστηριότης τῆς πεφωτισμένης τά-
ξεως, ἀκατασχέτου ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ἐσσεῖ
μεταβαλλομένης ἐν ταῖς ἰδέαις, καθ' ἑκάστην
προσέρχεται ἱκετεύουσα τὴν ἀδιαφορίαν αὐτὴν
καὶ ὑποκεντῶσα τὴν χαύνωσιν αὐτὴν. Ἐντεῦθεν
ἡ ἐν τῷ πλήθει ὁσημέραι αὐξοῦσα ἀπογοήτευ-
σις καὶ ἡ σιγηλὴ ὀργὴ αὐτοῦ. Τὸ θλιβερόν θέα-
μα τοῦτο δικαιοῖ πως ἡμᾶς νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ
ὅλου τίνος ἔθνους ὡσεὶ περὶ σώματος, ὑπὸ τῆς
ἀναπτύξεως τῆς ἰδέας ἐξαντλουμένου καὶ τηκομέ-
νου: ἡ λεπίς τοῦ ξίφους κατέστρεψε τὸν κολεόν.

Ὅπως προκύψῃ ὠφέλεια ἐκ τῆς δυσχερεσίας
ταύτης τοῦ λαοῦ, ὅπως καταστῇ καὶ οὗτος τύ-
ραννος, ὅπως ἐκσπάσῃ ἀπὸ τῆς πεφωτισμένης
τάξεως τὴν διέθυσιν τῶν πραγμάτων, ὅπως
τῇ ἐπιβάλλῃ σιγῇ καὶ τὴν καταρρίψῃ εἰς ἄφω-
νον δουλείαν, χρειάζεται εἰς ἄνθρωπος ἡ μίξ ἐυ-
καιρία· εἰς ἄνθρωπος, προσφέρων τὴν φιλοδο-
ξίαν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θελήσεως τοῦ
πλήθους· μίξ ἐυκαιρία, συντάσσουσα τὴν δύνα-
μιν τῷ δεσποτικῷ ἔρωτι τῆς εὐμερείας καὶ τῆς
ἀναπαύσεως. Ὑπῆρξαν αἰῶνες, καὶ χώροι, ἐν
αἷς ἤρκεσαν ἢ εἰς θεατρικὸς ἥρωας, ἢ τινες ἄν-
θρωποι φαυλόβιοι, ὅπως κατορθώσωσι τὴν τοιαύ-
την μεταβολήν, καὶ κατατομήσωσιν ἐν ὅλῳ ἔθνος.
Τὸ πλήθος, ὅταν διώκῃ αὐθέντην ἢ ἀντιπρόσω-
πον οἰονδήποτε τῆς μωρίας καὶ τοῦ μίσους αὐ-
τοῦ, δὲν εἶναι δύστροπον, ὅπως δὲ τὸν ἀνέυρη
ἀνακουᾷ ἐπίσης τὰ καθαρὰ καὶ τὰ ἀκάθαρτα
μέρη, ὡς ὁ πραιτωριανός, ἀνασηκώσας τὸ πα-
ραπέτασμα τοῦ μυχοῦ κοιτῶνος, ἀνεκάλυψεν
ἕνα αὐτοκράτορα.

Ὅτε δὲ τὸ ἔργον τῆς ὑποδουλώσεως συνετε-
λέσθῃ οὕτω, τὸ πλήθος καταλείπει τῷ ἀντι-
προσώπῳ αὐτοῦ τὴν μέριμναν πρὸς διατήρησιν
αὐτοῦ, καὶ ὑποστηρίζει αὐτόν μέχρι ἐσχάτων, ἐν
τῷ ἔργῳ τούτῳ, διὰ τῆς σιωπηρᾶς ἐπιδοκιμα-
σίας αὐτοῦ ἢ διὰ τῶν χειροκροτημάτων του,
καὶ ἄδικος εἰς ὑπερβολὴν ἂν ἦναι, καὶ ἀκόρε-
στος ἂν ἀναδείκνυται ὅπως χύνῃ τὸ εὐγενέ-
στατον αἶμα. Τίς δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὀδυ-
νην καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν τῆς πεφωτισμένης
τάξεως, ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ τῆς αἰσχύνης καὶ
τῆς σιωπῆς; Νὰ καταβιβρώσκῃ τὴν καρδίαν
της, ὡς λέγει ὁ Ὀμηρος, καὶ νὰ ἀλυσσοδέσῃ
τὴν διάνοιάν της, νὰ σιωπᾷ, διότι τοιαύτη ἡ θέ-
λησις τῶν μὴ ἱκανῶν νὰ ὁμιλῶσι, νὰ ὑπηρετῇ
μετὰ νοημοσύνης, καὶ εἰς πλήρωσιν τῆς ἐλευ-
νότητος νὰ αἰσθάνηται τὴν ἰδίαν αὐτῆς διά-
νοιαν μαραινομένην, ἐλλείψει ἀσκήσεως, ταπει-
νομένην, ἐλλείψει χώρου, καὶ θαυμηδὸν προσοι-
κειομένην τῇ δουλείᾳ, τοιαῦται αἱ σιληραὶ
ὀδύναι, ἃς τὴν πεφωτισμένην τάξιν καταδικά-
ζουσι ν' ἀποτίῃ τὸ ἀσταθὲς τῆς φύσεως αὐτῆς
καὶ ἡ γενναϊότης ὁρμὴ τῶν κινήσεών της. Ἀλλ'
ἐν τούτοις τὸ πλήθος, καταγοητευόμενον, βλέ-
πει τὴν ἐργασίαν ἥττον ταρασσομένην, τὰς
ἀγορὰς αὐτοῦ εὐδαιμονεστέρας, τὰς γαίας του
γονιμωτέρας, ἐπιχαίρει δέ, ὅτι ὑπεχρέωσε τοὺς
ἡγέτας αὐτοῦ νὰ σιγῶσι καὶ νὰ μένωσιν ἐν
ἀδρανείᾳ. Καὶ ὁ τοιοῦτος λαός, ὁ μὴ ἀντιπροσω-
πεύων πλέον ἄλλο τι ἢ τὴν κατωτάτην θαλ-
μίδα τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ ἀποβαλὼν ἐθελου-
σίως τὸ στέμμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ μὴ ἔχων
πλέον θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πιστεύει, ὅτι εἶναι
εὐτυχής, καὶ καυχᾶται ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ αὐτοῦ!

Τί ποιητέον ἐν τούτοις; Πρέπει ν' ἀποζη-
τῶμεν τὴν Σπάρτην καὶ τὴν σῴτειραν αὐτῆς

αυστηρότητα, δι' ἧς ἐπὶ ἐπτακόσια ἔτη συνέσχε τὸ πλῆθος, ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, καὶ ἡσφάλισε τῇ διανοίᾳ τὴν ὑπεροχὴν; Μὴ ἐξέλθωμεν τῶν χρόνων ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν. Διάγωμεν, ὡς φίλοι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος, μὴ ζηλεύωμεν τὴν τυραννικὴν ἐλευθερίαν τῶν καταπιεστών, μὴ δίδωμεν τὴν δουλείαν φάρμακον τῇ δουλείᾳ· φυλάξωμεν δὲ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τὰς γενναίας ιδέας τῶν πατέρων ἡμῶν, οἵτινες τὸ ἀγνώμον πλῆθος τοῦτο ἐκάλεσαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Μὴ σπουδάζωμεν λοιπὸν νὰ ὑποδουλώσωμεν τοὺς κυρίους ἡμῶν, ἐργασθῶμεν δὲ μάλλον, ὅπερ οὐχ ἦττον δύσκολος ἐπιβολή, ἵνα καταστήσωμεν αὐτοὺς τοῦλάχιστον ἀξίους νὰ ᾧσιν ἴσοι πρὸς ἡμᾶς. Οἱ Εἰλωτες ἐκυρίευσαν τὴν Λακεδαιμόνα· ἄς καταστῶσι Λακεδαιμόνιοι, καὶ θὰ δικαιοθῶμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπαρκῶς ἐξεδικήθημεν.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΗΣ ΜΑΓΕΙΡΙΚΗΣ

ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων.

Συνέχεια καὶ τέλος· ἰδί. σελ. 115.

Ὁ μῦθος τοῦ Προμηθεὺς ἐν τῇ ἄνω μνησθείσῃ νήσῳ Φακκάδῳ λέγεται ὡς ἑξῆς: Γυνή τις γραῖα οἰκοῦσα ἐντὸς τῶν ὑποχθονίων εἶχεν ἐν ἀρχῇ τὸ πῦρ παρ' ἐκυτῇ. Ταλάγκης δὲ, ὁ Προμηθεὺς, κατελθὼν ἐζήτει παρ' αὐτῆς μέρος τοῦ πυρὸς ἐκείνου. Εἰς μάτην ὅμως, διότι ἡ γραῖα ἤρνετο. Ὁ Ταλάγκης τότε καταφυγὼν εἰς τὴν ἀπειλὴν, ὅτι θὰ φονεύσῃ αὐτήν, κατορθοῦν νὰ λάβῃ μέρος τοῦ πυρὸς, συγχρόνως δὲ διδάσκαται παρὰ τῆς γραῖας ποῖοι ἰχθὺς μαγειρεύονται διὰ τοῦ πυρὸς καὶ ποῖοι τρώγονται ὡμοί. «Ἐκτοτε, λέγει ὁ μῦθος, ἤρξατο ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐμαγειρεύοντο αἱ τροφαί.»

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκθέσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς μαγειρικῆς, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχὴν ὁ μῦθος αὐτός τῶν οἰκούντων τὴν Νοτίαν θάλασσαν ὀρθῶς ἀποδίδει εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ πυρὸς, ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν καὶ ἐκθέσωμεν τὰ δύο εἴδη τῆς παρασκευῆς τῶν τροφῶν διὰ τοῦ πυρὸς, δηλαδή τὴν φρυξίαν ἢ ὀπτῆσιν αὐτῶν καὶ τὸν βρασμὸν ἢ τὴν ζέσιν.

Πρὸς βρασμὸν ἀπαιτοῦνται ἀγγεῖα ἐν οἷς βράζωμεν. Ἡ ἀγγειοπλαστικὴ ὅμως εἶνε ὀψιαιτάτη ἐφεύρεσις· ἐκ τούτου ἐπεταί, ὅτι ἀρχαιοτέρα καὶ ἀρχικὴ μέθοδος εἶνε ἡ ἀπλὴ φρυξίς ἢ ὀπτῆσις τοῦ κρέατος, δηλ. ἡ θερμανσις αὐτοῦ καὶ μαλάκυνσις ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πυρὸς ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ ἄνευ ἀγγείων. Τοῦτο δ' ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως ἀπολιτίστων τινῶν εἰσέτι ἀνθρωπίνων φύλων, π.χ. τῶν Αὐστραλιανῶν, τῶν κατοίκων τῆς Γῆς τοῦ Πυρὸς, ἄλλων τινῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς φύλων καὶ τῶν Βοσμανῶν τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες ἠγνόουν ὅλως τὸν βρασμὸν καὶ τὴν ἔψησιν, ἐστεροῦντο δ' ὅλως καὶ

τῶν σκευῶν πρὸς τοῦτο, ὅταν κατὰ πρῶτον ἐγνώρισαν αὐτοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι. Ὁ Λιχτενστάιν δὲ διηγῆται περὶ τῶν Βοσμανῶν, ὅτι ἔθετον ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τεμάχια κρέατος ἀμέσως ἐπὶ τῆς διαπύρου τέφρας, οὕτω δὲ πεπασμένα ὑπὸ τέφρας καὶ αἵματος πεπηγότος, ἡμικαυστα καὶ ἡμίεθλα, ἀπλήστως κατεβίβρωσκον. Μαίζονα πρόοδον βλέπομεν παρὰ τοῖς Αὐστραλιανοῖς, οἵτινες ἐνεπήγνυνον τὰ τεμάχια τοῦ κρέατος ἐπὶ ῥάβδων καὶ θέτοντες αὐτὰ ἐπὶ τοῦ πυρὸς ὥπτουν. Οὕτω διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἶχον οὗτοι ἐφεύρει καὶ τὸ πρωτόγονον εἶδος τοῦ βελοῦ. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἀτελέστατα εἶδη τοῦ ὀπτῆν παρήχθησαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ πυρὸς· πιθανῶς τυχαία τις οἰαδήποτε εὐτυχὴς σύμπτωσις ἐδίδαξε κατὰ πρῶτον, ὅτι κρέας θερμαινόμενον διὰ τοῦ πυρὸς γίνεται μαλακώτερον καὶ εὐγευστότερον, ἐκ τούτου δὲ ἤρξατο ἔπειτα καὶ ἡ σκόπιμος ὀπτῆσις.

Ἐκ τῆς ὑπεράνω τοῦ πυρὸς ὀπτήσεως διὰ τοῦ βελοῦ ἀνεπτύχθη καὶ τρίτη μέθοδος, τὸ καλούμενον ὀπτοκάπνισμα. Ὅταν δηλ. τεθῇ κρέας ὑπεράνω μετρίου πυρὸς, ὀπτᾶται συγχρόνως καὶ καπνίζεται, δύναται δὲ τότε νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς τροπικοῖς. Ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ βορείᾳ καὶ νοτίᾳ Ἀμερικῇ, ἐν Ἀσίᾳ, ἐν τῇ Καμπότζᾳ, ἐν Ἀφρικῇ, κατὰ τὸ Ἰνδικὸν Ἀρχιπέλαγος, καὶ εἰς τὰς Πελεβίους νήσους τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Τὸ ὀπτοκάπνισμα τοῦ κρέατος κατὰ τινὰ διάλεκτον τῶν βρασιλικῶν Ἰνδιάνων καλεῖται *boukan*, οὕτω δὲ οἱ Ἰνδιάνοι ἐκάλουν, κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ *Jean de Lery* (ἐν ἔτει 1557) δικτυωτόν τι πλέγμα ἐκ ῥάβδων, ξυλίνην δηλ. ἐσχάραν, κειμένην ἐπὶ τεσσάρων καθέτως ἐν τῇ γῇ ἐμπεπηγμένων πασσάλων, ἐσχισμένων διερρανοειδῶς κατὰ τὸ ἄνω αὐτῶν ἄκρον. Ἐπὶ τῆς ἐσχάρας ἐτίθετο τὸ κρέας, κάτωθεν δ' ἠνάπτετο ἡ πυρὰ πρὸς ὀπτοκάπνισιν. Ἐκ τούτου καὶ οἱ γάλλοι κυνηγοὶ τοῦ Ἀγίου Δομίγγου, οἵτινες μετεχειρίζοντο τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἐκλήθησαν *boucaniers*, βραδύτερον δὲ εἰδικῶς παρὰ τοῖς Ἰσπανοῖς ὠνομάσθησαν οὕτως οἱ πειραταὶ τοῦ Ὠκεανοῦ.

Ὅτι δὲ τὸ ὀπτοκάπνισμα ἦτο ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς παλαιτάτοις λαοῖς τῆς Εὐρώπης δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ μέχρι σήμερον διατηρουμένου ἐν χρήσει *καπνίσματος* τοῦ κρέατος, ὅπερ δὲν εἶνε τι ἄλλο εἰμὴ τελειοποιηθεῖσά τις μέθοδος τοῦ ὀπτοκάπνισματος.

Πέμπτη μέθοδος ὀπτήσεως πολὺ τελειότερα τῆς διὰ τοῦ πρωτογόνου βελοῦ καὶ μεζονος ἐκείνης σημασίας, διότι ἐξ αὐτῆς ἐγένετο ἡ μετὰ βας εἰς τὸν ἰδίως βρασμὸν, εἶνε ἐκείνη δι' ἧς ὠρυττον λακκίσκον ἐν τῇ γῇ, ὑπεστρώνουν αὐτὸν διὰ φύλλων (π.χ. ἐν τῇ Πολυνησίᾳ), ἔθε-

τον ἐντὸς τὸ κρέας ἢ τὴν φυτικὴν τροφήν, ἐκάλυπτον τὸν βόθρον ἐκ νέου διὰ χώματος, ὑπεράνω δ' αὐτοῦ ἤναπτον πυρὰν. Ἡ μέθοδος αὕτη τοῦ ὀπτῆν τὸ κρέας ἐν ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς, ἐν τοῖς πρωτογόνοις, οὕτως εἶπεν, τούτοις κλιβάνοις, ἦτο ἐν χρήσει (ἐξαίρουμένων πολλῶν ἄλλων λαῶν) παρὰ τοῖς ἐκλελοιπόσι νῦν Γκουάγκοις τῶν Καναρίων νήσων καὶ τοῖς Αὐστραλιανοῖς. Ἐπὶ δὲ καὶ σήμερον μετεχειρίζονται ἐνίοτε τὴν μέθοδον ταύτην ἐν Σαρδηνίᾳ.

Διὰ τοῦ πέμπτου ὅμως τούτου τρόπου τῆς ὀπτήσεως ὥπτᾶτο τὸ κρέας, ὡς εἰκόσ, ἄνω μὲν ἰσχυρότερον, πρὸς τὰ κάτω δὲ ἀσθενέστερον. Τὸ κακὸν τοῦτο ἐβεβλήθη διὰ τῆς ἐκτετατῆς μεθόδου, δι' ἧς ἔθετον ἐν αὐτῷ τῷ βόθρῳ, ὑπὸ καὶ ἄνωθεν τοῦ κρέατος, λίθους διαπύρους, δι' ὧν ἐπετυγχάνετο ἡ ἐξίσου ὀπτῆσις αὐτοῦ. Ἡ βελτίωσις αὕτη τῆς διὰ λίθων ὀπτήσεως, ὅπως ὀνομάζω αὐτήν, ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς νησιώταις τῆς Νοτίας Θαλάσσης, τοῖς Μαγαδάσκαρνοῖς, τοῖς βορείοις καὶ νοτίοις Ἀμερικανοῖς, πολλοῖς Αὐστραλιανοῖς, καὶ σήμερον δ' ἐνίοτε παρὰ τοῖς Βεδουῖνοις.

Ἐνίοτε ἐν Ἀφρικῇ οἱ αὐτόχθονες καθαίρουσι μεγάλην τινὰ μυρμηκιδίαν, φονεύουσι τοὺς μύρμηκας, εἶτα δὲ διὰ πυρὸς πυρακτοῦντες τοὺς πηλίνους τοίχους τῆς φωλεᾶς ἐμβάλλουσι μετὰξὺ αὐτῶν, ὡς ἐν κλιβάνῳ, τὰς κωλὰς τῶν ῥινοκέρων πρὸς ὀπτῆσιν. Τοῦτο δὲ εἶνε τυχαῖος τρόπος καὶ οὐχὶ διάφορος κατ' ἀρχὴν τοῦ προπεριγραφέντος, ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι κλιβάνοι δὲν εἶνε τι ἄλλο εἰμὴ οἱ ἔμμονοι οἰκοδομηθέντες «πρωτόγονοι ἔγγειοι κλιβάνοι».

Ἡ ἀνάπτυξις λοιπὸν τῆς ὀπτήσεως ἢ φρύξεως διέτρεξεν πέντε βαθμίδας. 1) Τὴν ὀπτῆσιν ἐντὸς τῆς τέφρας. 2) Τὴν ὀπτῆσιν διὰ τῶν πρωτογόνων βελοῶν. 3) Τὸ ὀπτοκάπνισμα. 4) Τὴν ὀπτῆσιν ἐν γῇ τοῖς κλιβάνοις. 5) Τὴν διὰ λίθων ὀπτῆσιν.

Μεζονος διαφέροντος τῆς διὰ βραχέων ἰχνογραφείσης ἐνταῦθα ἀναπτύξεως τῆς ὀπτήσεως εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ ἰδίου βρασμοῦ, ἥτις κατὰ τὰ διάφορα αὐτῆς τμήματα θέλει ἐκτυλίξῃ πρὸ

1. Καὶ οἱ χωρικοὶ καὶ ποιμένες τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ τῆς Στερεᾶς, ὥπτουν πρότερον καὶ ὀπτῶσιν ἐνίοτε καὶ σήμερον τὸ κρέας κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον: Σφάζοντες τὸ ζῷον καὶ ἀφαιροῦντες τὰ ἐντόσθια αὐτοῦ σπλάγχνα περιλαίφουσι τὸ μὴ ἀποδρὲν δέρμα διὰ πηλοῦ, οὕτω δὲ περικεχυμένον ῥίπτουσιν ἐν λάκκῳ πρότερον πυρακτωθέντι δι' ἰσχυρὰς πυρὰς, ἐπιβρίπτουσι δ' ἄνωθεν αὐτοῦ χώμα ἐπισσωρεύουσι καὶ τὴν ἀπομείναναν ἀνθρακίαν. Μετὰ δύο δὲ ἢ τρεῖς ὥρας ἐξάγοντες ἀφαιροῦσι μόνον τὸ εὐαφαιρετὸν δέρμα μετὰ τοῦ πηλοῦ. Τὸ κάτωθεν κρέας εἶνε ἐντελὲς ἔψημένον ὡς ἐν κλιβάνῳ. Οὕτως ἐπίσης τρώγουσι καὶ οἱ κυνηγοὶ τοὺς σκολόπας (μπεκάντας), ἐμδρέχοντες αὐτοὺς μετὰ τῶν πτερῶν ἐν ὕδατι καὶ καταχωρῶντες ἐν θερμοσποδίᾳ. — Πόθεν ὅμως κατάγεται ἡ καταφανὴς τελειότερα αὕτη μέθοδος τῆς ὀπτήσεως; Μὴ συγγενέουσα οὐδαμῶς μετὰ τῆς κατὰ τὴν Ὀμηρικὴν ἐποχὴν καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους ὀπτήσεως πότε ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκ τίνων φύλων; Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος ἀφίεται εἰς τὰς ἐρεῦνας τοῦ μέλλοντος χρόνου.

Σπ. Μ.

ἡμῶν ἀπροσδοκῆτους ἀνακαλύψεις καὶ συμπεράσματα.

Ἡ τέχνη τοῦ βράζειν ἐν χύτρᾳ, τόσῳ εὐνόητος τανῦν φαινομένη, εἶνε τὸ ἄκρον μακρὰς σειρᾶς διαφόρων βαθμῶν ἀναπτύξεως, ἥτις βραδέως καὶ συνεχῶς, ἄνευ ἀλμάτων καὶ σπουδῆς, διὰ μικρῶν παραλλαγῶν βαθμῶδιν τελειοποιουμένη, ἐφθασε τέλος εἰς τὴν τελείαν τοῦ τανῦν ἐν χύτρᾳ βρασμοῦ ἀνάπτειν καὶ προὔκαλεσεν ἐκ τούτου τὴν ἀνάπτειν τῆς βιομηχανίας καὶ τέχνης. Τοῦτο δὲ θέλωμεν ἰδεῖ εὐθὺς κατωτέρω.

Ὁ βρασμὸς προήλθεν ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ὀπτήσεως, ἐν ἀπεκάλεσα ὀπτῆσιν ἐν λακκίσκῳ γῆνιν. Εἶδουμεν δὲ πῶς παρέθετον διαπύρους λίθους πρὸς ὁμοιόβαθμον ὀπτῆσιν τοῦ κρέατος. Ἐκ τούτου παρήχθη ἡ ἀτελεστερὰ μέθοδος τοῦ βρασμοῦ, ἡ διαδεδομένη κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἥτις καλεῖται βρασμὸς διὰ λίθων ἐν τῇ ἀνθρωπολογίᾳ. Πρὸς διασάφησιν δὲ τοῦ διὰ λίθων βρασμοῦ τούτου ἀνακρινῶ ἐνταῦθα τὰς παρατηρήσεις αὐτόπτου παρατηρητοῦ.

Ἐν τῇ βορείᾳ Ἀμερικῇ ὑπάρχει φύλλον τι Ἰνδιάνων ὀνομαζόμενον Ἀσινιβοῖν· ἡ λέξις αὕτη Ἰνδιστὶ σημαίνει «οἱ ἐφοντες διὰ λίθων»· οἱ Ἰνδιάνοι λοιπὸν οὗτοι, κατὰ τὸν *Καλιτῆρον*, ἐξιδίαις παρατηρήσεως περιγράφοντα τὰ ἔθνη αὐτῶν, ὀρίσσωσιν ἐν τῇ γῇ λάκκον ἐπιμήκη· ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ πιέζουσιν ἱκανῶς μακρὸν τεμάχιον τοῦ προσφάτως ἀποδρέντος δέρματος τοῦ βρασθησομένου ζώου· ἐν τῷ οὕτω δ' ἐνδεδυμένῳ ἔσωθεν καὶ ὑδατοστεγῇ λάκκῳ ἐπιχέουσιν ὕδωρ καὶ ῥίπτουσι τὸ κρέας ἐντὸς. Ἐπὶ παρακειμένης δὲ πυρᾶς πυρακτοῦντες λίθους ῥίπτουσιν αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ βόθρου, μέχρις οὗ ἀναβράσῃ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ κρέας ἐψηθῇ. Ἡ ἀνάβαρτος αὕτη μέθοδος εἶνε κατὰ τὸν *Καλιτῆρον* «ἀνεπιτήδεια καὶ χρονοτριβής». Ὅταν δὲ οἱ Ἀσινιβοῖν ἐγνώρισαν παρὰ τῶν Εὐρωπαίων τὰς χύτρας παρητήθησαν τῆς μεθόδου ταύτης, ἐξαίρουμένων, ὅπως λέγει ὁ *Καλιτῆρος*, «τῶν δημοσίων ἐορτῶν, καθ' ἃς ἀρδεύονται φαίνεται, ὅπως καὶ ἄλλα μέλη τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας, νὰ διατηρῶσι καὶ διακονίζωσι τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθνη». Μόνον παρὰ τοῖς Αὐστραλιανοῖς δὲ, τοῖς οἰκοῦσι παρὰ τὸν κάτω Μουράν, παρατηρήθη, ὅτι ἀντὶ οὗτοι νὰ ἐπενδύωσι τὸν βόθρον διὰ δέρματος, ἡλειφον αὐτὸν διὰ λάσπης. Τὴν κατωτάτην ταύτην βαθμίδα τοῦ διὰ λίθων βρασμοῦ ἀποκαλῶ πρὸς διάκρισιν βρασμὸν διὰ λίθων ἔρηγον.

Ἐν βῆμα περαιτέρω ἐγένετο ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔπαυσαν νὰ ὠρύσσωσι λάκκους πρὸς ἔψησιν τοῦ κρέατος. Ἐκρέμων τότε τὸ δέρμα δίκην ἀγγείου ἀπὸ τῆς ἠνωμένης κορυφῆς τεσσάρων πασσάλων, ἐντὸς τοῦ ἐδάφους ἐμπεπηγμένων, ἔθετον ἐντὸς ὕδωρ, κρέας καὶ διαπύρους λίθους, οὕτω δὲ, φειδόμενοι τοῦ κόπου τῆς ὀρύξεως, ἐπεράτουν τα-

χύτερον καὶ τὴν ἐψησιν. Ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει μετὰ τῶν Ἰνδιάνων τοῦ Σιούξ ἢ Δακοτᾶ, οἵτινες εἶνε στενοὶ συγγενεῖς τῶν Ἀσσινοβοῦν. Μετεχειρίζοντο δὲ μάλιστα οὗτοι, ὅταν ἐγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων, τελειότερον τινὰ βαθμὸν ἐψήσεως διὰ λίθων, ὃν ἀναφέρουμεν εὐθὺς κατωτέρω, ἀλλὰ διηγοῦντο προσέτι κατὰ παράδοσιν, ὅτι οἱ πατέρες αὐτῶν ἐξήσκειον τὴν διὰ λίθων ἐψησιν. Ὅτι δὲ ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν Ἀσίᾳ παρὰ τοῖς Ὀστιάκοις, τοῖς Ταρναδοκοριακοῖς καὶ τοῖς ἀρχαίοις Σκῦθαις, ἐξάγεται μετὰ μεγάλης πιθανότητος ἐκ τῶν κατωτέρω ἀναφερομένων διηγήσεων.

Ἡ τελειοτάτη μέθοδος τῆς διὰ λίθων ἐψήσεως παρήχθη ὡς ἐξῆς. Πολλὸν χρόνον πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ἐξ ἀργίλλου ἀγγείων, μετεχειρίζοντο οἱ ἄνθρωποι ὡς τοιαῦτα τὰ κελύφη σικουσιδῶν ἢ πεπονσιδῶν καρπῶν, ὅπως τανῦν καθ' ὅλην τὴν Ἀφρικὴν καὶ νῦν ἔτι μετεχειρίζονται τὰ καλαβάσσια (κελύφη τῶν σικουσιδῶν καρπῶν τοῦ δένδρου *Crescentia cajele*) ἢ τὰ κελύφη τῶν κοκκοκαρύων ἢ καὶ αὐτὰ τὰ λέπη τῶν εὐμεγέθων ὧν τῶν στρουθοκαμήλων. Βραδυτέρως κατεσκευάσθησαν κατὰ μικρὸν κορυνοειδῆ ἀγγεῖα ἐκ ῥιζῶν καὶ εὐκάμπτων κλάδων, ὅσῳ στενῶς συνυφασμένων, ὥστε οὐδόλως τὸ ὕδωρ διήρχετο δι' αὐτῶν. Τοιαῦτα π.χ. χύτραι ἐκ τῶν ῥιζῶν τῆς ἐλάτης, πυκνῶς πεπλεγμένων, κατεσκευάζοντο πρὸ ἐλίγων ἔτι ἐτῶν ὑπὸ τινῶν φύλων Ἰνδιάνων τῆς βορείας Ἀμερικῆς, ἔτι καὶ σήμερον δὲ τοιαῦτα ἔχουσιν οἱ Βετσοχουάνοι καὶ οἱ Κάφροι τῆς μεσημβρινῆς Ἀφρικῆς. Ὁμοίᾳ τέλει σκεύη κατεσκευάζοντο ἐκ συρράπτομένων φλοιῶν δένδρων ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, ἐκ σπαθῶν φοινίκων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀφρικῇ, ἐκ κεκομμένων καλάμων θαμβούσης ἐν Ἰνδίας καὶ τῷ Ἰνδικῷ ἀρχιπελάγει, τέλος δὲ ἀπανταχοῦ ἐκ ξύλου κοιλαίνομένου ἐν μέσῳ χυτροειδῶς.

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ βράζηται τὸ κρέας διὰ λίθων ἐν τῷ βόθρῳ ἢ ἐν τῷ δέρματι, προετιμήθησαν τὰ εὐρυχωρότερα καὶ διαρκέστερα ξύλινα ἀγγεῖα, ὅπως ἐν αὐτοῖς ῥίπτωνται οἱ διάπυροι λίθοι. Τὸ ἀνώτατον δὲ τοῦτο εἶδος τῆς ἐψήσεως ἦτο καθ' ἅπαντα τὰ μέρη τῆς γῆς διαδεδομένον, π.χ. ἐν τῇ μεσημβρινῇ παραλίᾳ καὶ καθ' ὅλον τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς βορείας Ἀμερικῆς, παρὰ τοῖς Ἰνδιάνοις καὶ τοῖς Ἑσκιμῶ, καὶ ἐν Ἀσίᾳ παρὰ τοῖς Καμποττακινοῖς, οἵτινες διετήρησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν διὰ λίθων ἐψησιν ἐντὸς ξυλίνων σκευῶν καὶ μετὰ τὴν γνωριμίαν τῶν μεταλλίνων χυτρῶν ὑπὸ τῶν Ῥώσων, διότι ἐνόμιζον, ὅτι αἱ τροφαὶ κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον μαγειρεύμεναι ἐγίνοντο εὐγευστότεραι. Διὰ λίθων ἐβράζον καὶ οἱ Νεοεσσελάνδοι καὶ πολλοὶ νησιῶται τῆς Πολυνησίας, οἱ οἱ Ταχιτοὶ, οἱ Ἀναμουά, οἱ Χουαχέιναι, οἱ οἰκοῦντες τὰς νή-

σους τῆς Μαρκησίας κ.τ.λ. Καὶ οἱ κάτοικοι δὲ τῆς Γαλλίας, κατὰ τὰς εἰκασίας τοῦ *Oscar Peschel*, κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ τάρανδος ἐπλανᾶτο εἰσέτι παρὰ τὰ Πυρηναῖα ὄρη, δηλ. πρὸ πολλῶν αἰώνων, ἐβράζον τὴν τροφήν αὐτῶν διὰ λίθων, ὅπως εἰκάζομεν ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἐν Γαλίᾳ εἰς τὸ μέρος *Perigord* τοῦ διαμερίσματος τῆς Δορδόγνης ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ καλουμένῳ *Cro-Magnon*. Αἰψάνα μάλιστα τῆς παναρχαίας αὐτῆς μεθόδου εὐρέθησαν ἐν Εὐρώπῃ καὶ κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα. Οὕτως ὁ Αἰνναῖος κατὰ τὴν διάστημον αὐτοῦ λαπανδικὴν περιήγησιν ἐν ἔτει 1732 παρετήρησεν «ὅτι τὸ φινικὸν ποτὸν τὸ καλούμενον λούρα ἐν τῇ ἄνῳ Βουθλανδία παρασκευάζεται ὅπως πᾶς ζῦθος, ἀλλὰ δὲν βράζεται, διότι ἀντ' αὐτοῦ ῥίπτονται ἐντὸς πεφυρακτωμένοι λίθοι». Ἐν Ἰρλανδίᾳ δ' ἐρρίπτοντο ἔτι περὶ τὸ ἔτος 1600 διάπυροι λίθοι πρὸς θερμάνειν τοῦ γάλακτος. Κατὰ δὲ τὸν Ἑδουάρδον Τυλὼρ ἡ μεγάλη πληθὺς τῶν περικεκομμένων λίθων, οἵτινες εὐρέθησαν ἐν Εὐρώπῃ περὶ τοὺς τόπους ἐνθα ἦσαν αἱ πανάρχαιαι κατοικίαι, ἐχρησίμευσαν πιθανότατα πρὸς ἐψησιν τροφῶν ἐκ τούτου δ' ἔλαβον καὶ τὸ ἀσβεστωδὲς αὐτῶν περι- κάλυμμα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ πάντα τὰ ἄνω μνησθέντα εἶδη τῆς διὰ λίθων ἐψήσεως ἦσαν κοπιωδέστατα, γεννᾶται ἐνταῦθα ἡ ἀπορία: δὲν ἠδύναντο ἄρα γε τότε οἱ ἄνθρωποι νὰ θέσωσι τὸ κρέας μεθ' ὕδατος ἐντὸς ἀγγείου ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ πυρὸς, ὅπως πράττωμεν σήμερον; Ἀλλὰ γνωρίζομεν, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ἐκεῖνα δὲν συνίσταντο ἐξ ἀφλέκτων οὐσιῶν, ἀργίλλου δηλ. ἔτε μετὰλλου. Πρὶν ἢ λύσωμεν ὅμως τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκτελέσωμεν τὸ ἐξῆς ἀπλοῦν καὶ διδασκαλικώτατον πείραμα. Κάμψομεν πρὸς τὰ ἄνω τὰ χεῖλη χαρτίου τετραγώνου, σχηματίζοντας εἶδος σκάφης, χύσωμεν ἐντὸς ὕδωρ, εἴτα δὲ θέσωμεν αὐτὸ ὑπεράνω φλογὸς λύχνου. Ἡ φλὸξ περιλείχει τὸν χάρτην χωρὶς νὰ καύσῃ αὐτόν, τὸ δὲ ὕδωρ ἀρχεται βράζειν. Ὁμοίως ταῦτα συμβαίνει καὶ ἂν ἡ χύτρα ἡμῶν εἶνε ἐκ δέρματος. Τέλος δυνάμεθα νὰ βράσωμεν καὶ διὰ κυτίου ἐκ λεπτοῦ ξύλου. Εὐνόητον ὅμως εἶνε, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτά εἰσι βραχυρόνια καὶ ὅτι δύνανται νὰ διατηρηθῶσι μέχρι βαθμοῦ τινος μόνον, ἰδίως δὲ ὅταν δὲν ἐπιτίθενται ἀμέσως ἐπὶ τῆς φλογὸς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς θερμότητος τῆς κορυφῆς αὐτῆς ἢ ἄνω τῆς πυρὸς τῶν ἀνθράκων.

Ἡ πρώτη λοιπὸν πρόοδος, ἡ γενομένη ἀπὸ τῆς διὰ λίθων ἐψήσεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἦτο ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἀγγείου ἀμέσως ὑπεράνω ἢ ἐντὸς τοῦ πυρὸς. Τὰ ἀγγεῖα ὅμως ταῦτα ἦσαν τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐν χρήσει πρὸς τὸν διὰ λίθων βρασμόν, δηλ. τὸ ἐπὶ τῶν πασσάλων κρεμάμενον

δέρμα τοῦ ζώου καὶ τὰ ξύλινα ἀγγεῖα. Ὅτι δὲ δὲν διηγοῦμαι ὕμιν μύθους ἀποδεικνύουσιν αἱ διηγήσεις τῶν περιηγητῶν. Ὁ Γεώργιος Βοῦχαρναρ ἀναφέρει περὶ τῶν κατοίκων τῶν νήσων Ἑβρίδων ἐν ἔτει 1528 τὰ ἐξῆς: «Οἱ ἄνθρωποι τῶν νήσων τούτων εἰσὶν ὀλιγαρκεῖς, ὅπως οἱ τῶν ἀρχαίων χρόνων, περὶ τὰς τροφὰς αὐτῶν, τὰ ἐνδύματα καὶ πάντα τὰ οἰκιακὰ σκεύη. Διὰ τῆς θήρας καὶ τῆς ἀλιείας προσπορίζονται τὸ πρὸς τροφήν αὐτῶν κρέας. Τὸ κρέας δὲ βράζουσι μεθ' ὕδατος ἐν τῇ κοιλίᾳ ἢ ἐν τῷ δέρματι τοῦ σφαγέντος ζώου, ἐνίοτε δὲ μόνον ἐπὶ θήρας τρώγουσιν αὐτὸ ὥμῳ, ἐκπιέζοντες τὸ ἐντὸς αὐτοῦ περιεχόμενον αἷμα. Οἱ Ὀστιάκοι τῆς Σιβηρίας ἐβράζον τὸ αἷμα ἐν τῇ γαστρὶ τοῦ ζώου. Ταῦτ' ἐπραττον καὶ οἱ Κοριάκοι, ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἀναφέρει περὶ τῶν Σκυθῶν, ὅτι ὅταν δὲν εἶχον λέβητας συνείθιζον νὰ βράζωσι τὸ κρέας ἐν τῇ ἰδίᾳ δορᾷ τοῦ θυσιασθέντος ζώου.

Παρὰ τοῖς αὐτοῖς Ὀστιάκοις, οὓς εἶδομεν ἐνταῦθα βράζοντας διὰ τοῦ δέρματος τὸ κρέας, ἀναφέρει ὁ Ὀλλανδὸς πρεσβευτὴς *Ysbraud Ides* ἐν ἔτει 1710, ὅτι εἶδε λέβητας ἐκ συνερραμμένων δερμάτων βοῶν «ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐβράζον τροφὰς, θέτοντες αὐτοὺς ὑπεράνω τῶν διαπύρων ἀνθράκων, οὐχὶ δὲ ἐπ' αὐτῆς τῆς φλογὸς τῆς πυρὸς». Ὁ *Mackenzie* διηγᾶται περὶ τινος φύλου Ἰνδιάνων, οἰκοῦντος παρὰ τὰ πετρώδη ὄρη τῆς βορείας Ἀμερικῆς, ἐγγὺς τῷ Εἰρηνικῷ ποταμῷ, ὅτι πρὸς ἐψησιν διὰ λίθων μετεχειρίζοντο κορίνους πεπλεγμένους ἐκ τῆς ῥίζης τῆς ἐλάτης, «ἀλλ' εἶχον καὶ χύτρας ἐκ φλοιῶν ἐλάτης, ἃς ἐκρέμων ἐν ἱκανῇ ἀποστάσει ἄνω τοῦ πυρὸς, ὅπως θερμαίνωνται μὲν, μὴ προσβάλλωνται δὲ ὑπὸ τῶν φλογῶν. *Atar* ἐπίσκοπος ἐργασία, προσθέτει ἐνταῦθα ὁ *Maggenzie*. Οὕτω βράζονται τανῦν τροφαὶ καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀφρικῇ ἐντὸς σπαθῶν φοινίκων. Οἱ κάτοικοι τῆς Σουμάτρας καὶ οἱ Στιένσιοι τῆς Κομβόδας βράζουσι τὴν ὄρυζαν αὐτῶν ἐντὸς κεκομμένων τεμαχίων θαμβούσης. Εἰς τὰς νήσους τοῦ Ῥαδάκ βράζουσιν ἐντὸς τῶν κελυφῶν τῶν κοκκοκαρύων, ὅπως καὶ ἐν Ταχιτὶ, κατὰ τὰς εἰδήσεις τοῦ *Co. k*.

Ἀλλὰ τὰ ἀγγεῖα ταῦτα δὲν ἀντείχον ἐπὶ πολὺ κατὰ τοῦ πυρὸς. Πῶς λοιπὸν ἠδύναντο νὰ προφυλάξωσιν αὐτὰ τῆς εὐκόλου καύσεως; Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἔφερον εἰς πρόοδον, ἀπλὴν μὲν κατὰ τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ πολὺ πρὸς τὴν προτέραν μέθοδον πλησιάζουσιν, ὥς φαίνεται ἡμῖν σήμερον, ἀλλὰ μεγάλην καὶ σπουδαίαν διὰ τὰς συνεπείας αὐτῆς. Ἐὰν ᾔλει-

1. Ὑπομνηστικὸν ἐνταῦθα τὸ καλούμενον παρ' ἡμῶν τ σ ο υ κ ἄ λ ι τ ο ὦ Ν τ α γ κ λ η, ὅστις ἐπὶ ἐπαναστάσεως ἐβράζεν ἐντὸς τοῦ στομάχου τοῦ φονευθέντος ζώου τὴν τροφήν, καὶ ὅστις, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐκφράσιν, ἔτρωγε μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸ τὸ τσουκάκι, ὡς ἐπιδόριον.

φον τότε κύκλῳ τὰ καλαθοειδῆ καὶ ξύλινα ἀγγεῖα διὰ πηλοῦ, βεβαίως ἤθελον προφυλάξει ταῦτα ἀπὸ τῆς διαβρωτικῆς τοῦ πυρὸς δυνάμεως ταύτην λοιπὸν τὴν μικρὰν βελτίωσιν, ἥτις τάχιστα κατ' ἀνάγκην ἤθελε φέρει νέαν τινὰ μέχρι τοῦ νῦν ἄγνωστον τέχνην, ἐπέφερον καὶ οἱ τότε ἄνθρωποι ἐπὶ τῶν μαγειρικῶν αὐτῶν σκευῶν. Ἐν ἔτει 1503 ὁ πλοίαρχος *Gonneville* ἀπέπλευσεν ἀπὸ Ὀμφέρης, πόλεως τῆς Γαλλίας, καὶ προσωρμίσθη εἰς μεσημβρινήν τιναν παραλίαν τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, πιθανῶς ἐν Βρασιλίᾳ. Ἐκεῖ εὗρε λαόν τινα ἡμέρον, ζῶντα ἀπὸ θήρας, ἀλιείας καὶ μικρὰς τινος γεωργίας. Ὁ πλοίαρχος οὗτος περιγράφει τοὺς ψαθίνους καὶ δερματίνους αὐτῶν χιτῶνας, εἰκονίζει τὰ διὰ πτερῶν κοσμήματα αὐτῶν, τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη, τὰς ψαθίνους αὐτῶν κλίνας, τὰς κώμας, 30—40 τὸν ἀριθμὸν, τὰς ἐκ πασσάλων καὶ δρυφράκτων ὠκοδομημένας καλύβας καὶ τὰ τοιαῦτα, εἴτα δὲ λέγει: «Τὰ οἰκιακὰ αὐτῶν σκεύη εἰσὶ ξύλινα, καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ χύτραι τοῦ μαγειρείου, αἵτινες εἶνε κεκαλυμμέναι ὅσον τὸ πάχος μεγάλου δακτύλου ὑπὸ ἀργίλλου, κωλυούσης τὸ πῦρ τοῦ νὰ κατακαύσῃ αὐτάς.»

Ὅτι δὲ ἡ διὰ τῶν λόγων τούτων τοῦ πλοίαρχου ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τῶν λόγων ἡμῶν δὲν εἶνε γεγονὸς μεμονωμένον, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐκείνην τῆς μαγειρικῆς τέχνης κατάστασιν, ἀπεδείχθη καὶ διὰ τῶν παλαιῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐρευνῶν περὶ τῆς γενέσεως τῆς ἀγγειοπλαστικῆς. Πρῶτος δὲ ὁ Γογουέτ κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα ἀπεφώνησε, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἤχθησαν εἰς εὐρεσιν τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, ἀλείφοντες τὰ εὐφλεκτα αὐτῶν ἀγγεῖα δι' ἀργίλλου πρὸς προφύλαξιν, μέχρις οὗ εὗρον ὅτι καὶ μόνη ἡ ἀργίλλος ἤρκει ἕκτοτε δὲ μόνον διὰ ταύτης ἐπλάττοντο τ' ἀγγειῶδη σκεύη. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπεστηρίχθη διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ *Price*, τοῦ *Squier* καὶ *Davis*, τοῦ πρίγκηπος *Maximilian* ἐκ *Neuwied*, τοῦ *Klemm* καὶ τοῦ *Gari Rau*. Ἐκ τῶν ἐρευνῶν δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων προέκυψεν, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀτελῆ βαθμίδα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, οἷα π. χ. καὶ ἐν ἱστορικοῖς ἔτι χρόνοις ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν νήσων Φίδοχι ἢ Βίτι τῆς Νοτίου θαλάσσης ὑπὸ τῶν προωδευομένων εἰς τὸν πολιτισμὸν Ἰνδιάνων τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ ἀλλαχοῦ, δὲν ἐπλάττοντο τὰ σκεύη διὰ τῆς χειρὸς, οὔτε διὰ τοῦ ἀγγειοπλαστικοῦ τύρου, ἀλλ' ἐμορφούντο χρομένης τῆς ἀργίλλου ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν κελυφῶν τῶν καρπῶν ἢ τῶν πεπλεγμένων κορίνων, ἢ ἀλειφομένης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ἐπιφανείας τὰ σκεύη δὲ ταῦτα ἐξηραίνοντο κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἥλιον, ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐτίθεντο ἐπὶ τοῦ πυρὸς. Κατ' ἀμφοτέρως ταύτας τὰς περιπτώσεις τὰ κελύφη καὶ τὰ ξυλῶδη μέρη ἐκαίοντο, ἔμενε δὲ

τὸ ἀπλοῦν πῆλινον σκεῦος, φέρον ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ξυλίνου πλέγματος, αἵτινες ἐκλύουν τὸ ἀγγεῖον ὡς σύμμετρος διακόσμησις. Ὅταν δὲ βραδύτερον ἐκχυσαν μεταχειριζόμενοι τύπους καλαθίων, ἐπλαττον δὲ τὰ ἀγγεῖα μόνον διὰ τῆς χειρὸς, ἀπεμιμῶντο εἰσέτι τὰ ἀρχαῖα κοσμήματα τῶν ξυλίνων πλεγμάτων, χαράσσοντες διὰ τῶν ὀνύχων τῶν δακτύλων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν ἐπιφανείας πλεκτὰς ἐντυπώσεις. Οὕτως ἐξηγουῦνται οἱ πλεκτοὶ καλλωπισμοὶ οἱ ὑπάρχοντες ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ὑδριῶν καὶ σκευῶν. Ὁ *French* μάλιστα, ἀκολουθήσας τὴν μέθοδον ταύτην, κατ'ὀρθωσεν ἡ κατασκευὴν σκευῆς ὅπως ὅμοια μετὰ τῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ τῶν κοσμημάτων αὐτῶν.

Ἡ σειρὰ λοιπὸν τῆς ἀναπτύξεως τῶν χυτῶν ἦτο ἡ ἐξῆς: Ἐκ τῶν ἀπλῶν εὐκαύστων κελυφῶν τῶν καρπῶν καὶ τῶν ξυλίνων ἀγγείων μετέβησαν εἰς τὴν κατασκευὴν ξυλίνων ἀγγείων περιαλημιμένων ὑπὸ ἀργίλλου, εἴτα δὲ ἄνευ τῶν ξύλων διὰ μόνῃς ἀργίλλου. Τὰ τελευταῖα δὲ ταῦτα πρῶτον μὲν ἐμορφοῦντο ἐπὶ τύπων, εἴτα δ' ἐπλάσσοντο καὶ διὰ τῆς χειρὸς μόνον, μέχρις οὗ, ἀνακαλυφθέντος τοῦ τύπου τῶν ἀγγειοπλαστῶν, εὗρέθη ἐργασίον διευκολύναν τὴν κατασκευὴν τελειοτάτων ἀγγείων.

Ὅπως δ' ἐπανελάθωμεν εἰς τὴν μαγειρικὴν, αὕτη διέτρεξεν τὰς ἐπομένας ἐξ βαθμίδας: Ἡ μετὰβασίς ἀπὸ τῆς ὀπτήσεως εἰς τὴν ἐψήσιν ἐγένετο διὰ τῆς ἐψήσεως διὰ διαπύρων λίθων ἐν γήνις βόθροις. Πρώτη λοιπὸν βαθμὶς τοῦ βρασμοῦ ἦτο ἡ διὰ λίθων πεφυρακτωμένων ἐψῆσις ἐντὸς βόθρων ὑπενδεδυμένων διὰ τῶν δερμάτων ζώων. Δεύτερα βαθμὶς ἦτο ἡ διὰ λίθων ἐψῆσις ἐν τῷ δέρματι μόνον. Τρίτη ἡ διὰ λίθων ἐψῆσις ἐντὸς ἀγγείων πεπλεγμένων ἐκ κλάδων ἢ ὅλων ξυλίνων. Τετάρτη ἡ ἄνευ λίθων ἀμέσως ὑπεράνω ἢ ἐντὸς τοῦ πυρὸς, ἐντὸς τοῦ δέρματος ἢ ἐντὸς τῶν ξυλίνων ἀγγείων. Πέμπτη ὁ βρασμὸς ἐντὸς τῶν δι' ἀργίλλου περιεχρισμένων ἀγγείων. Ἑκτη δὲ τέλος ἡ ἐντὸς τῶν ἀπλῶν πηλίνων ἀγγείων, εἰς ἣν βραδύτερον προσετέθη ἡ τῶν μεταλλίνων.

Ἡ ἐκτεθείσα αὕτη ἀνάπτυξις τῆς μαγειρικῆς ἔάν διαφέρῃ ἡμᾶς ψυχολογικῶς, ὡς ἐπιβεβαιουῖσα τὸν νόμον, καθ' ὃν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὅπως καὶ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἡμῶν σώματα, ἐκπτύσσεται βραδέως καὶ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν, ἄνευ ἀλμάτων, πάντοτε συνεχόμενον μετὰ τοῦ προηγηθέντος, καὶ διακρινόμενον ἐκάστοτε διὰ μικροτάτων διαφορῶν, καὶ καθ' ὃν ἀπὸ τοῦ ἀτελεστάτου πνευματικοῦ σπέρματος ὑψοῦται τέλος τὸ θαυμασιον πνευματικὸν ὃν μέχρι τῆς μεγαλοφυΐας ἔτι δὲ μάλλον διαφέρει ἡμᾶς ἐάν θεωρήσωμεν συντόμως τὸν λοιπὸν δρόμον, ὃν ἡ ἀνάπτυξις αὕτη διέτρεξε καὶ τὰς συνεπείας, ὧν ἐγένετο πρόξενος.

Ἀφετηρία τῆς ὕλης ἀναπτύξεως τῆς μαγειρικῆς ἦτο ὁ ἐντὸς τοῦ ἐδάφους βόθρος, ἐν ᾧ ἐν ἀρχῇ μὲν ἀπλῶς ὤπτουν, εἴτα ὤπτουν διὰ λίθων, τέλος δὲ ἐβράζον διὰ λίθων. Τὸ τέλος δὲ τῆς σειρᾶς ταύτης εἶνε τὸ πρῶτον παρασκευασθὲν πῆλινον σκεῦος: τὸ σκεῦος ὅμως τοῦτο σχηματίζει ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀρχὴν ἄλλης σειρᾶς μεγάλων προόδων. Ἐκ τῶν πρώτων θαναύσων χυτῶν κατασκευάζονται κατὰ μικρὸν λεπτοφυέστερα ἀγγεῖα, φιάλαι, ὑδρίαι κ.τ.λ. μέχρι τῶν λαμπρῶν ἐκείνων μορφῶν τῶν ἀγγείων, τὰς ὁποίας προήγαγεν ἡ ἀρχαιότης ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀναπτύξεως τῆς τέχνης, καὶ τὰς ὁποίας μεθ' ἱκανῆς ἐπιτηδεύτητος μιμῶνται οἱ νεώτεροι χρόνοι. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπλαττον διὰ τῆς ἀργίλλου μόνον ἀγγεῖα χρήσιμα πρὸς τὰς ἀμέσους τῆς ζωῆς ἀνάγκας: ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην, τὴν γενομένην διὰ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἡ χεὶρ ἐγένετο θαυμάσιον ἐπιτηδεύτητον, ὃ δὲ ὀφθαλμὸς εἰθίζετο πλειότερον. Ἐν τῇ φύσει ἐβλεπον νέας μορφάς, δὲν ἤρκοῦντο δὲ νὰ κατασκευάζωσι μόνον χύτρας, ἀλλ' ἐπλαττον διὰ τῆς ἀργίλλου καὶ μορφὰς ζώων καὶ ἀνθρώπων. Οὕτως ἐκ τοῦ χυτρουργοῦ βλέπομεν ἀναπτυσσόμενον τὸν ἀργίλλογλύπτην, ἐκ τούτου δὲ τὸν μαρμαρογλύπτην, ὅστις ἐξήγαγεν ὡς διὰ μαγείας ἐκ τῆς ἀψύχου ὕλης τὰς χαριέσσας ἐκείνας μορφὰς τῶν θεῶν, πρὸ τῶν ὁποίων καὶ σήμερον ἔτι κύπτομεν τὴν κεφαλὴν μετ' εὐσεβοῦς σεβασμοῦ, ὡς πρὸ ἀμιμήτων ἀριστουργημάτων. Τοῦτο δὲ δὲν εἶνε παράδοξον, ἀλλὰ γεγονός: ἀποδεδειγμένον: πρώτη ἀφετηρία τῆς γενέσεως τῶν τελειοτάτων μορφῶν τῶν πλαστικῶν τέχνων, ἐξαίρουμένου πλήθους ἄλλων, εἶνε ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἐν τῷ ἐδάφει σκαφεὶς βόθρος. Οὕτως ἡ μαγειρικὴ δὲν κατεπράυνε μόνον τὴν φυσικὴν πείναν, ἀλλὰ συνεβοήθησεν εἰς τὴν πλήρωσιν καὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερον θέαμα ἐκτυλίσσεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, ὑπὸ τὴν ἐποψὶν ταύτην. Παρασκευαζομένου ζῶου τινὸς πρὸς μαγειρίαν ἀφηρεῖτο ἡ δορὰ αὐτοῦ. Ἐάν δὲ τὴν δορὰν ταύτην συναρμόσωμεν οὕτως, ὅπως περιεκάλυπτε προτοῦ τὸ σῶμα τοῦ ζώου καὶ πληρώσωμεν δι' οὐσίας τινὸς, π.χ. χόρτου, ὅπως πράττει π.χ. ὁ ταριχευτὴς κατὰ τὴν ταριχεύαν, ἀναπλάττομεν πάλιν τὴν μορφήν τοῦ ζώου. Ἐάν δ' ἀπλώσωμεν τὴν δορὰν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τὸ σχῆμα αὐτῆς τάμωμεν ἔλασμα τι μετὰλλινον, εἴτα δὲ συναρμόσωμεν τὴν μεταλλίνην ταύτην πλάκα, ὅπως τὸ δέσμα τοῦ ζώου κατὰ τὴν ταριχεύαν, τότε ἔχομεν ἀπομίμημα τῆς μορφῆς τοῦ ζώου, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται κυρτὴν διὰ τῆς ἐλαστικότητος τοῦ μετάλλου καὶ ἄνευ παραγεμίματος. Ὅτι δὲ ὑπῆρξε χρόνος, καθ' ὃν ἡ τέχνη ἀπεμιμῆτο τὰς μορφὰς τῶν ζώων κατὰ τὸ πρότυπον τῶν δορῶν αὐτῶν,

ἀποδεικνύουσιν αἱ ἀναμνηστικῆς διὰ τοῦ τρόπου τούτου παραχθεῖσαι ἀκομφεῖς ἀπομιμήσεις τῶν ζώων, ἐξ ὧν π.χ. τὸ Μουσεῖον τῆς Ἰένης κέκτηται μίαν. Οὕτως οἱ διάφοροι παρεπόμενοι τῇ μαγειρικῇ χειρισμοὶ δίδουσιν ἡμῖν νέαν ἀποψὶν εἰς τὴν γένεσιν ἑτέρου κλάδου τῆς τέχνης. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἂν τότε ἐγένετο καὶ τὸ θέμα πρὸς πλήρωσιν τῆς κοίτης ταύτης ζωϊκῆς μορφῆς ὑπὸ βευστοῦ μετάλλου καὶ κατὰ συνέπειαν πρὸς κατασκευὴν στερεῶν χυτῶν μορφῶν ζώων, δὲν εἶνε ὅμως πρᾶγμα ἀπίθανον.

Ἀλλὰ πλὴν ὅλων τούτων προσθέσωμεν καὶ ἕτερον τι. Οἱ χρόνοι καθ' οὓς ζῶμεν, πλὴν ἄλλων ἰδιαζουσῶν διαφορῶν δι' ὧν διακρίνονται τῶν προηγηθέντων, στήριζονται ἐπὶ τῆς ἀξιοθαυμάστου ἡμῶν βιομηχανίας, τοῦ ἐκπληκτοντος ἡμᾶς ἐμπορίου καὶ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας. Ἀπασα δὲ αὕτη ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀνάπτυξις παρήχθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ τοῦ ἀτμολέβητος: ἀλλ' αὕτη πάλιν ἀνάγεται κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς χύτραν τινὰ μαγειρικὴν, τῆς ὁποίας τὸ ἀναπηδοῦν ἐπίθεμα ὤθησε τὸν ἐφευρέτην νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν δύναμιν τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς τέχνης. Ἡ χύτρα τοῦ μαγειρίου μετέλλαξε ἐντελῶς τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου, ὃ δὲ ἀτμολέβης δὲν εἶνε τι ἄλλο εἰμὴ χύτρα μεγίστη. Ἀλλ' ἡ χύτρα εἶδομεν ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πρωτογόνου βόθρου ἐν τῷ ἐδάφει: δυνάμεθα λοιπὸν, καίτοι παραδόξως πως στρέφοντες τὴν σύγκρισιν, νὰ εἰπώμεν, ὅτι τὸ πρῶτον ἐκεῖνο «βοθρίον ἐν τῇ γῇ» ἦτο ὁ πυρὴν, ἐξ οὗ ἐξεβλάστησε βραδύτερον ἡ νεώτερα ἡμῶν βιομηχανία καὶ ὁ νεώτερος βίος. Ὅπως δὲ πρὶν ἐθεωρήσαμεν τὴν πλαστικὴν τέχνην ἀπὸ τῆς γῆς ἐξελοῦσαν, οὕτω δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸν σημερινὸν ἡμῶν βίον ὡς ἀληθῶς γηγενῆ.

Τὸ αὐτὸ φῶς βλέπομεν ῥιπτόμενον καὶ ἐπὶ τῆς χημείας. Τὸ κέρως, τὸ παγκόσμιον τοῦτο ἐργαλεῖον τοῦ χημικοῦ, εἶνε καὶ τοῦτο εἰς τῶν ἀπογόνων τῆς μαγειρικῆς χύτρας, τὴν ὁποίαν ὁ ἀλχημιστής, «ὅστις περιστοιχοῦμενος, κατὰ τὸν ποιητὴν, ὑπὸ μύστων κλείεται ἐντὸς τοῦ μελανοῦ μαγειρείου», μετέβαλλε εἰς τὴν νῦν κερματοειδῆ αὐτῆς μορφήν. Οὕτω καὶ ἡ χημεῖα δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ τὸν αὐτοχθονισμὸν τοῦτον.

Καὶ αὕτη δὲ ἡ μουσικὴ χρεωστεῖ τι εἰς τὴν μαγειρικὴν. Τοῦτο δὲ λέγων δὲν ἐννοῶ τὰς ἀγαπητὰς μελωδίας, τὰς ὁποίας ψιθυρίζει ἡ θοάζουσα χύτρα, καὶ αἵτινες τόσον θαυμάσιως περιεγράφησαν ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ ποιητοῦ Dickens εἰς τὸ ἐγκάρδιον αὐτοῦ ποίημα «Εἰς τὴν οἰκίαν παρὰ τῇ ἐστίᾳ», ἀλλ' ἄλλον τινὰ τραχύτερον ἦχον, τραχύτερόν τι ὄργανον, τὸ ὁποῖον, ληφθὲν ἀπὸ τοῦ μαγειρείου, ἐγένετο τανῦν ἀπαράιτητον εἰς τὴν μουσικὴν, δηλ. τὸ τύμπανον.

Τὸ τύμπανον κατ' ἀρχὰς ἦτο ξύλινον ἀγγεῖον, φέρον διατεταμμένον ἐπ' αὐτοῦ δέσμα ζώου. Τοῦτο δ' ἀποδεικνύουσι τὰ νῦν ἔτι ὑπάρχοντα ἐν Ἀφρικῇ ἐργαλεῖα πρὸς παραγωγὴν θορύβου, ἅτινα ἔχουσι καὶ οἱ Ἑσκιμῶ καὶ πολλὰ φύλα τῶν Ἰνδιάνων. Τὸ ὄνομα μάλιστα τοῦ ὑψίστου ἀριστοκράτου ἐν τῷ τυμπανικῷ κόσμῳ, τὸ μέγα τύμπανον ὑποδεικνύει τὴν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ πλήθους καταγωγὴν αὐτοῦ, καλούμενον γερμανιστὶ λεβητοτύμπανον (*Kesselpauken*).

Ἡ ἐπιστήμη ἐδίδασκεν ἡμᾶς, ὅτι ἐκ τῶν ἀπλῶν κυττάρων παρήχθησαν κατὰ μικρὸν αἱ ἀξιοθαύμαστοι μορφαί, τὰς ὁποίας καλούμεν ἐνόργανα ὄντα ἢ ὁργανώσεις, καὶ τῶν ὁποίων τὸ πολὺπλοκον θέτει ἀδιακόπως νέαν προβλήματα εἰς τὸν φυσιοδίφην. Ὁ ἀδάης δὲν ἀνακαλύπτει μὲν διαφορὰν μετὰξὺ ἀνεπτυγμένης τινος ὁργανώσεως καὶ ἀπλοῦ κυττάρου, θεωρεῖ μάλιστα ὡς ὅπως ἀπείθων, ὅτι τὰ πολὺπλοκα ταῦτα πλάσματα νυξήθησαν ἀπὸ σωμάτων τὸ κατ' ἀρχὰς μικροσκοπικῶν. Ἀλλ' ὁ εἰδήμων ἐρευνητὴς δεικνύει εἰς αὐτὸν τὰς κατὰ μικρὸν γενομένας μεταβολὰς καὶ ἀποδεικνύει τρανώτατα τὴν στενὴν σχέσιν μετὰξὺ τῶν ἀπλῶν τοῦ κυττάρου μορφῶν καὶ τοῦ πολυπλόκου ὁργανικοῦ συμπλέγματος. Οὕτω καὶ ἡ ὀπὴ ἐκείνη ἐν τῇ γῇ εἶνε τοιοῦτός τις κύτταρος ἀπλοῦς. Μέχρι τοῦδε ἡκολουθήσαμεν τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Παύομεν λοιπὸν τοῦ νὰ θεωρῶμεν ὡς θαῦμα, ὅτι οἱ κύριοι καὶ μεγαλοπρεπεῖς παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ, ἐξαίρουμένων καὶ πολλῶν ἄλλων, ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἀπλοῦν κύτταρον, τὸν ὁποῖον ἔρριξε ὁ ἄνθρωπος ἐν τοῖς πρώτοις ἐκείνοις χρόνοις πρὸς κατάπαυσιν τῆς πείνης αὐτοῦ, καὶ ὅστις ἀπετέλει τὸ πρῶτον αὐτοῦ μαγειρεῖον.

Διὰ τοῦ ἐρευνητικοῦ καὶ οὐδὲν φαινόμενον ἔστω καὶ μικρὸν παρορῶντος βλέμματος τῆς νεωτέρας ἀνθρωπολογίας ἀποβάλλει αἴφνης ἡ μαγειρικὴ τὸ ἀκαθάρτον καὶ πλήρες καπνοῦ καὶ αἰθάλης ἐνδύμα αὐτῆς, καὶ φοινίκος δίκην ὑψοῦται εἰς φωτεινὴν βασιλίσαν. Τίς δὲ θέλει πολμήσει ν' ἀρνηθῇ τὴν εἰσόδον βασιλείας εἰς τῆς ἐπιστήμης τὸ τέμενος;

EN BIOION

Συνέχεια (δὲ σελ. 154).

Τὴν νύκτα ἐκείνην διήλθον ἄπνους. Τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος διήλυσεν ἐπὶ τῶν προμαχόνων καὶ ἐπειτα ἐν τῷ δωματίῳ μου, παλαιῶν κατὰ τῆς καρδίας μου καὶ θασανίζων τὴν τεταραγμένην κεφαλὴν μου διὰ παντοίων σχεδίων. Ὅτε ὅμως τὴν ἐπομένην πρωῒαν εἰσῆλθον διὰ τοῦ παραθύρου αἱ πρῶται ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, εἶχον λάβει ἀπόφασιν ὀριστικήν. Ἐπρεπε νὰ προσπαθῶ νὰ γείνω κύριος τοῦ πάθους

μου· δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ ἴδω τὴν ὥραιαν ἐκείνην καλλιτέχνην· τὴν ἐθεώρουν εἰσέτι ὡς τὸ χαριέστατον καὶ τὸ ἀξιεραστότατον πλάσμα τοῦ κόσμου· ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ καταστή σύζυγός μου μετὰ τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο ἐπιστόδιον. Ἐφοίξα συλλογιζόμενος, ὅτι ἡγγίζον νὰ πράξω μεγίστην ἀπορροήν. Δὲν ἠδυνάμην, παρὰ νὰ ἤμην εὐγνώμων διὰ τὴν ἐπιμονήν, μετὰ τῆς ὁποίας μὲ εἶχεν ἀποκρούσει ἡ Ἀγγελικὴ. Ἀνυψώθη ἔνεκα τούτου εἰς τὴν ὑπόληψίν μου. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἔσφαλε προηγουμένως, ἦτο βεβαία περὶ τῆς βαθυτάτης μου συμπαθείας. Ἀλλὰ τὰ πρὸς αὐτὴν αἰσθήματά μου μετεβλήθησαν. Δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ τὴν ἀγαπῶ ὡς τὴν ἡγάπων. Μόνον ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἦσκει ἐπ' αὐτῆς ἐξουσίαν, ἥρκει νὰ με ἀναγκάσῃ νὰ παραιτηθῶ αὐτῆς.

Ἡ περὶ αὐτὴν αὕτη ἦτο εὐκολωτέρα παρ' ὅσον ἐφάνταζόμην. Ἐξήγησα ἄδειαν ὀλίγων ἐβδομάδων καὶ περιεπλανήθην εἰς τὰ ὄρη. Ἡ ἐρημία, τὸ ἥρεμον μεγαλεῖον τῆς φύσεως, ἡ ἀπλότης τῶν ἀνθρώπων, πάντα ταῦτα καθυστάσαν παραδόξως τὴν τετραγμένην φαντασίαν μου. Ἄμα ἀπεμακρύνθη τῆς μαγευτικῆς ἐπιρροῆς τῶν μελαγχολικῶν αὐτῆς ὀφθαλμῶν καὶ τῶν μελωδικῶν τόνων τοῦ βιολίου τῆς, ἐθεώρησα τὸ συμβῆν ἐκεῖνο, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸ θεωρήσῃ πᾶς ἄνθρωπος φρόνιμος, ὡς ῥωμαντικὸν ἐπιστόδιον, διὰ τὸ ὅποιον δὲν ὤφειλον νὰ μετανοήσω, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐξασκολούθησις θὰ ἦτο ἡ μεγαλειτέρα ἀφροσύνη, ἀφοῦ ἡ ἰδανικότης του κατεπατήθη ὑπὸ βαναύσους πόδας.

Θὰ εἶπτε, ὅτι πρότερον εἶχον ἐσφαλμένως ἐκτιμήσει τὸ μέγεθος τοῦ πάθους μου, καὶ δὲν δύναμαι νὰ φέρω ἀντίρρησην. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπογοήτευσίς ἦτο ἀρκούντως βιαία.

Μετὰ τὴν εἰς Βιέννην ἐπιστροφὴν μου εἶχον ἐπαρκῶς ἀναλάβει. Ἀπεφάσισα δὲ πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ὑποτροπῆς νὰ παύσω τὰς τοπικὰς καὶ κοινωνικὰς μου μελέτας καὶ νὰ στραφῶ πάλιν πρὸς τὴν κοινωνίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον παραμελήσει κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας. Οὕτω παρῆλθον ἐβδομάδες τινὲς, καὶ οὐδὲν εἶδον οὐδὲ ἤκουσα περὶ τῆς ὥραιας Ἀγγελικῆς.

Πρῶτον τινὰ ὅμως πρὸς μεγίστην μου ἐκπληξίν εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Τὸ σοβαρὸν καὶ ὠχρὸν αὐτῆς πρόσωπον, τὸ ὅποιον μόνον στιγμιαίως ἠρρυθρίσεν, ὅτε παρετήρησε τὴν ἐκπληξίν μου, ἥρκει νὰ με πείσῃ, ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ἐξασκολουθήσῃ τὴν διακοπεῖσαν μυθιστορίαν. Ἐκτὸς τούτου εἶχε μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν σιωπηλὴν γραῖαν, ἥτις ἔφερε τὸ κιβώτιον μετὰ τοῦ βιολίου.

«Ἐλπίζω ὅτι δὲν μνησικακεῖτε, εἶπεν,—ἡ δὲ εὐνηχὸς αὐτῆς φωνὴ ἤναψε πάλιν ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἰσθήματα, τὰ ὅποια ἐνόμιζον ἐσβεσμένον, —μολονότι εἴχετε πληρέστατα δίκαιον νὰ

ἀπομακρυνθῆτε. Ἐγὼ αὐτὴ σὰς εἶχον παρακαλέσει νὰ πράξητε τοῦτο. Σὰς ὑπενθυμίζω δὲ τὴν γνωριμίαν ἡμῶν μόνον, διότι ὀφείλω νὰ εἶπω ὑμῖν τὴν ἀφορμὴν, ἥτις μὲ ὠδήγησεν.— Ἦλθον δι' ὑπόθεσιν. . . .» Καὶ ἡ φωνὴ τις ἤρξατο τρέμουσα, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῆς ὑγραινόμενοι.

Τὴν ἔλαβον ἐκ τῆς χειρὸς καὶ τὴν ἐκάθισα ἐπὶ καθίσματος. «Ὁμιλήσατε Ἀγγελικῇ, παρεκάλεσα, ὁμιλήσατε· διατάξετέ με ἀπολύτως.»

Ἐμεδίκασε λυπηρῶς· «Δύνασθε καθαρῶς νὰ εἴπητε ὅχι, ἐξηκολούθησε, καὶ τὸ πᾶνμα ἐτελείωσεν. Ἀλλ' ἴσως εἶναι δυνατόν νὰ με βοηθήσητε, ἐνῶ συγχρόνως σὰς προσθέτω καὶ μικρὰν τινα ἐκδούλευσιν. Εἰσθε, ὡς δύναμαι νὰ ὑποθέσω, πλούσιος.»

«Πλούσιος ὅχι, Ἀγγελικῇ, ἀλλ' ἀρκετὰ εὐκατάστατος. . .»

«Ὡστε δύνασθε νὰ κάμντε μικρὰν θυσίαν διὰ μίαν ἰδιοτροπίαν, ὑπέλαβε, καὶ περὶ τούτου πρόκειται. Μοὶ εἶπετε ἄλλοτε, ὅτι εἴχετε ἐνασχοληθῆ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τοῦ βιολίου.»

«Μετὰ μετρίας ἐπιτυχίας, Ἀγγελικῇ, βεβαίως!» Ποῦ ἤθελε νὰ φθάσῃ!

«Εὐτυχῶς δὲν εὐρίσκεσθε ἡναγκασμένους νὰ κερδίσητε τὸν ἄρτον σας ὡς μουσικὸς, ἀπεκρίθη, πρὸς τέρψιν ὅμως. . . ὑποθέτω, ὅτι ἤθελαν αὐξήσει ἡ εὐχαρίστησις ὑμῶν, ἐὰν εἴχετε καλὸν τι ἀρχαῖον ὄργανον. . .»

Διεκόπη καὶ ἔρριψε βλέμμα ἐπὶ τῆς γραίας καὶ ἐπὶ τοῦ κιβωτίου, τὸ ὅποιον ἐκράτει ἐκεῖνη. Συνησθάνθη ἀορίστως τὴν πρόθεσιν ταύτην.

«Ἀγγελικῇ, εἶπεν, ἠθέλετε. . . .»

«Νὰ σας πωλήσω τὸ βιολίον μου.»

«Ἀλλὰ, τέκνον μου. . .»

«Ἐὰν δυνήθωμεν νὰ συμφωνήσωμεν περὶ τῆς τιμῆς. Ζητῶ μεγάλην ἂν καὶ δικαίαν τιμὴν. Πρέπει νὰ τὴν ζητήσω. Προετίμων —ἐκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐτελείωσε τὴν φράσιν σιγῇ τῇ φωνῇ— νὰ σὰς προσφέρω τὸ βιολίον μου ὡς δῶρον.»

Ἡ ἐκπληξίς μου ἦτο μεγίστη. «Ἀλλὰ πῶς σὰς ἐπῆλθεν ἡ ἀληθὴς αὐτοκτόνος ιδέα, Ἀγγελικῇ, νὰ ἐκποιήσητε τὴν ἰδιοκτησίαν ὑμῶν ταύτην, ἥτις εἶναι δι' ὑμᾶς προσφιλεῖς κληρονομία, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήρτηται ἡ καρδία ὑμῶν, καὶ ἥτις εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία διὰ τὴν συντήρησίν σας;»

Ἀπὸ τῶν μακρῶν αὐτῆς βλεφαρίδων ἐπιπτον δάκρυα.

«Ὅχι ἀπολύτως ἀναγκαία, εἶπε· δύναμαι νὰ παίζω καὶ ἐπὶ κοινοῦ βιολίου, τὸ ὅποιον θὰ ἀποκτήσω ἀντὶ ὀλίγων φιορινίων, καὶ τὸ ὅποιον θὰ ἦναι ἐπαρκὲς διὰ τοὺς χοροὺς καὶ τὰς ἀπλὰς μελωδίας, τὰς ὁποίας παίζω. . . Τὸ κοινόν, εἰς τὸ ὅποιον περιορίζομαι, οὐδὲ θὰ τὸ ἐννοήσῃ, καὶ ἴσως ἴσως μετ' ὀλίγον ἐγκαταλείψω ἐντελῶς τὸ ἐπάγγελμα αὐτό. Ὁ πατήρ

Γρηγόριος, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐξομολογοῦμαι, ἔχει ἴσως δίκαιον. Διὰ δυστυχίαν, ὡς ἐμὲ, τὸ καλλίτερον καταφύγιον εἶναι τὸ μοναστήριον— ἐκεῖ θὰ ἀπαλλαγῶ πάσης φροντίδος.»

«Ἀλλὰ τὸ μοναστήριον, Ἀγγελικῇ, ἀνεφώνησα, τὸ μοναστήριον, τὸ ὅποιον σὰς ἦτο τόσον ἀπεχθές.»

«Ἡ ἀνάγκη διδάσκει τὴν προσευχὴν, ἀπεκρίθη μειδιῶσα· δὲν ὁμιλῶ περὶ ἐξωτερικῆς ἀνάγκης· ἀλλὰ. . . ἀφήσατέ με νὰ σιωπήσω, διότι ἀτελεῖς μόνον πληροφορίας δύναμαι νὰ σὰς δώσω. Καὶ ἔπειτα δὲν τὸ ἀπεφάσισα ἀκόμη. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχω ἀνάγκην χρημάτων, πολλῶν χρημάτων, περισσοτέρων παρ' ὅσα θὰ ἠδυνάμην μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν νὰ οἰκονομήσω, καὶ δὲν ἔχω καιρὸν νὰ κάμω οἰκονομίαν.»

«Πρὸς τίνα σκοπὸν χρειάζεσθε τὰ χρήματα, Ἀγγελικῇ; . . .»

«Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τὸ ἀποσιωπήσω, ἀπεκρίθη. Δύναμαι μόνον νὰ εἶπω, ὅτι δὲν τὰ χρειάζομαι δι' ἐμὲ, τοῦλάχιστον ὅχι. . . ἴσως ἠδύναντο ὑπὸ ὠρισμένας περιστάσεις νὰ μοι προμηθεύσωσι μεγίστην παρηγορίαν. Εἶναι προωρισμένα δι' ἄνθρωπον, ὁ ὅποιος δι' αὐτῶν ἐλπίζει ν' ἀποκατασταθῇ πέραν τοῦ Ὁκεανοῦ.»

«Πέραν τοῦ Ὁκεανοῦ;» Ἀκουσίως ἀνεμνήσθη τῶν τελευταίων ἀσυναρτήτων λόγων τοῦ Πολωνοῦ. Ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ μίαν θυσίαν, διὰ ν' ἀπομακρύνῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον τόσον μακρὰν, ὥστε νὰ μὴ φοβῆται πλέον νὰ τὸν συναντήσῃ; Ἀλλ' ἐὰν τοιοῦτος ἦτο ὁ σκοπός τῆς, ἠδύνατο ἀσφαλῶς νὰ ἐλπίσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ; Ποῖον καταναγκαστικὸν μέσον εἶχεν ἐναντίον του; Τί τὸν ἐκώλυε ν' ἀπολέσῃ τὰ χρήματα ταῦτα, τὰ προωρισμένα διὰ τὸ ταξεῖδιον, ὑπὸ τὸν ἐρυθρὸν φανόν; Καὶ ἔπειτα. . .

Ἐσκέφθη ταχέως πάντα ταῦτα.

Ἀλλ' ἐσυλλογιζόμεν, ὅτι δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσω ἐξηγήσεις, νὰ ἐκφράσω ἀμφισβολίας ἢ νὰ δώσω συμβουλὰς. Ἠρώτησα μόνον: «Πόσων χρημάτων ἔχετε ἀνάγκην;»

Ἐνόμασεν ἀμέσως τὸν στρογγυλὸν ἀριθμὸν ἑκατοστίων τινῶν φιορινίων.

«Θὰ λάβετε ταῦτα, ἀπεκρίθη ἄνευ βραδύτητος, ἀμέσως, ἀλλὰ τὸ βιολίον δὲν θὰ τὸ κρατήσω.»

Ἐκίνησε σοβαρῶς τὴν κεφαλὴν· «Τότε κρατήσατε καὶ τὰ χρήματά σας. Ἦλθον, διὰ νὰ σας πωλήσω τὸ βιολίον μου. Ἐὰν ἡ ἀγορὰ δὲν σας συμφέρῃ, θὰ ζητήσω ἄλλον ἀγοραστήν.»

Ἐξήντησα ὅλην μου τὴν εὐγλωττίαν, ὅπως τὴν πείσω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ χωρισθῇ τῆς κληρονομίας τοῦ πατρός τῆς, ὅτι τὸ βιολίον εἰς χεῖράς μου ἠθέλει ἀπολέσει τὴν μεγαλειτέραν ἀξίαν του, ὅτι εὐκόλως ἠδυνάμην νὰ στερηθῶ τοῦ ποσοῦ, τὸ ὅποιον ἐζήτει, καὶ ὅτι, ὅπως τὴν καθησυχάσω, ἠδυνάμην νὰ το λάβω παρ'

αὐτῆς μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν, ἐὰν πλουσιώτεροι εἰσπράξεις τῇ ἐπέτρεπον νὰ κάμῃ οἰκονομίαν. Ἐπέμεινεν εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς ἀπόφασιν.

«Δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ παρ' ὑμῶν οὔτε δῶρον, οὔτε δάνειον· παρακαλῶ μόνον ν' ἀγοράσητε τὸ βιολίον ἀντὶ τῆς ὀρισθείσης τιμῆς, ἥτις δὲν εἶναι ὑπέρογκος. ἴσως πιεζομένη ὑπὸ ἐμπόρου, ἀναγκασθῶ νὰ δώσω τὸ ὄργανον ἀντὶ ποσοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου δὲν θέλω δυνήθῃ νὰ ἐκπληρώσω καθ' ὁλοκληρίαν τὸν σκοπὸν μου. Τέλος δὲ—ὑψωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς με καὶ προσήλωσε τὸ βλέμμα ἐπὶ στιγμὰς τινὰς μετὰ τρυφερᾶς ἐκφράσεως—δὲν μοι εἶναι ἀδιάφορον εἰς ποῖον πωλῶ τὸ βιολίον. Ἦδυνάμην νὰ χωρισθῶ εὐκολώτερον αὐτοῦ, γνωρίζουσα ὅτι θὰ εἴχεσθε κτήμα φίλου, διὰ τὸν ὅποιον θὰ εἴχεσθε συγχρόνως καὶ τὴν ἀξίαν ἀναμνήσεως. Δὲν ἔχει οὕτω; Ἡθέλετε φυλάξει τὸ βιολίον καὶ δὲν ἠθέλετε τὸ δώσει εἰς κανένα· ἠθέλετε ἴσως παίζει ἐνίοτε ἐπ' αὐτοῦ εὐχαρίστως, ἢ μόνον ἐγγίζει αὐτὸ διὰ τοῦ τόξου, καὶ ἠθέλετε μετ' αἰσθήματος φιλίας ἀναμνησθῇ πτωχῆς γυναικὸς, ἥτις ποτὲ δὲν θὰ σας λησμονήτῃ. Δὲν θὰ ἀπολέσω ἐντελῶς τὸ κτήμα μου, ὅταν γνωρίζω ὅτι ὑμεῖς τὸ περιποιεῖσθε.»

Ἦτο πάλιν καθ' ὁλοκληρίαν ἡ συγκινητικὴ ἐκείνη γυνή, ἥτις τόσον ἰσχυρῶς μὲ εἶχεν δεσμεύσει. Ἡσθάνομην ὅτι συνεκινούμην, καὶ δὲν ἠθέλον νὰ συγκινηθῶ. Εἶπον λοιπὸν, διὰ νὰ δώσω τέλος· «Δέχομαι τὴν προσφορὰν. Ἰδοὺ τὰ χρήματά, ἀλλὰ πρέπει νὰ δεχθῆτε καὶ τὸ πλέον. Λάβετε τὸ ἰδικόν μου βιολίον, τὸ ὅποιον ἤδη μοι εἶναι ἐντελῶς ἀχρηστον· λάβετε το καὶ ὑμεῖς ὡς ἀνάμνησιν. Θέλετε;»

Μετὰ τινὰ σκέψιν εἶπε: «Θέλω, διότι τὸ ἐπιθυμεῖτε.»

Ἐλάβε παρὰ τῆς γραίας τὸ κιβώτιον μετὰ τοῦ βιολίου, τὸ ἠνέψε καὶ τὸ ἔθηκεν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἡ Βαρβάρα ἔλαβε τὸ ἰδικόν μου ἀφοῦ μὲ εὐχαρίστησεν.

«Καὶ τώρα ἔχω ἀκόμη μίαν παράκλησιν, Ἀγγελικῇ. Τὸ βιολίον ἀνήκει ἤδη εἰς ἐμὲ. Παίξτε ἀκόμη ἅπαξ ἐπ' αὐτοῦ, διὰ νὰ τὸ ἐκτιμήσω.»

«Σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἄδειαν ταύτην», ἀπήντησε, λαμβάνουσα μετὰ σπασμωδικῶν κινήματος τὸ βιολίον εἰς χεῖρας.

Ἐγὼ ἐκάθισα, ἐκείνη δὲ ἐστάθη ἀπέναντί μου, στήριζομένη ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ἐκλείσε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐξέβαλεν ἐκ τῆς χορδῆς μακρὰν βαθεῖαν φωνήν. Ὁ ἦχος ἐφάνετο ἀναζωογονῶν αὐτήν. Τὸ ὥραιον, ἄψυχον πρὸ ὀλίγου εἰσέτι καὶ ὠχρὸν πρόσωπόν τῆς ἔλαβεν ἐκφρασιν ζωῆς, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ ὑπὸ τὰς μεταξωτὰς βλεφαρίδας ἤστραψαν, ἐκπέμποντες φλόγας. Ἠρχισε μελωδίαν τινὰ, ἣν ἐγκατέλιπε

μετ' ὀλίγον ἀντὶ φαντασίας αὐτοσχεδίου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεγνώρισα ἐρωτικὸν ἄσμα. Ἐνετοῦ λεμβούχου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπανάληψιν εἶχον πολυλάκις ζητήσει. Οἱ ἥχοι ἐξεπέμποντο βαθμηδὸν ἐλαφρότεροι καὶ ἀσθενέστεροι, ὥς ἂν ἀπεμακρύνετο ἡ λέμβος ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τῶν διωρύγων, μέχρις οὗ ἠφάνιζοντο τρόπον τινὰ ἐν τῇ νυκτερινῇ αὐρᾷ.

Ἡ Ἀγγελικὴ ἔπαυσε καὶ ἔθηκε τὸ βιολίον ἡσύχως, ὥς ἂν μὴ ἐπιθυμοῦσα νὰ με ἐξυπνήσῃ, εἰς τὸ κιβώτιον, καὶ ἀπεμακρύνετο διὰ τῆς θύρας.

Ἐγὼ τῶνόν τι στηρίζων τὴν βαρεῖαν κεφαλὴν διὰ τῆς χειρὸς, ἠδυνάμην νὰ ἐκληφθῶ ὡς κοιμώμενος. Βεβαίως ὠνειροπόλουν. Ἀφοῦ ἔπαυσεν, ἤνοιξα τοὺς ὀφθαλμούς καὶ τὴν εἶδον ἤδη ἐξερχομένην. Ἐτρεξα καὶ τὴν ἐνηγκαλίσθην μετὰ θερμότητος.

«Ὁχι, ὄχι, παρακαλῶ», εἶπεν ἐναντιουμένη πάσαις δυνάμεσιν.

«Ἐν φίλημα ὡς ἀποχαιρετισμὸν, Ἀγγελικὴ, ἀνέκραξα, ἐν μόνον. Δὲν δύναμαι νὰ σὲ ἀφήσω κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.»

«Ὁχι, εἶπεν, ἀποστρέφουσα τὸ πρόσωπον· τὰ χεῖλη ταῦτα δὲν φιλοῦσι πλέον.»

«Αὐτὸ ἤθελεν εἶσθαι ἀμάρτημα, Ἀγγελικὴ.»

«Ὁχι, εἶναι ἐξιλέωσις. Ἀφήσατέ με νὰ φύγω πιστὴ εἰς τὸ καθήκον, τὸ ὁποῖον μοὶ ἐπιβάλλει ἡ συνείδησις.»

«Ἐν μόνον φίλημα, Ἀγγελικὴ.»

«Ὁχι!»

«Τὸ βιολίον ἀντὶ ἐνὸς φιλήματος εἶναι πάλιν ἰδικόν σου.»

«Ὁχι, οὔτε ἀντὶ τοιαύτης τιμῆς.»

Τὴν ἀφῆκα.

«Θὰ μετανοήσῃς, τέκνον μου. Ἀλλὰ, ἐὰν μετανοήσῃς σήμερον, ἢ αὔριον, ἢ μετὰ ἔτος, ἐλθέ, καὶ τὸ βιολίον εἶναι ἰδικόν σου ἀντὶ ἐνὸς φιλήματος.»

Ἡ γραῖα ἤνοιξε τὴν θύραν. Ἡ Ἀγγελικὴ ἐξῆλθε φεύγουσα ὡς ἑλαφὸς καταδιωκομένη.

«Ἀγγελικὴ!» ἀνέκραξα ἄπαξ εἰσέτι.

Ἀλλ' ἐκείνη κατῆλθε τὴν κλίμακα, χωρὶς νὰ στρέψῃ πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ἐμείνα ἐν ἀπεριγράπτῳ ταραχῇ. Μὲ εἶχε παρασύρει τὴν τελευταίαν στιγμὴν πάθος, τὸ ὁποῖον σκεπτόμενος ὠρίμως εὖρον ἀνάξιον ἐμοῦ. Οὐδὲν ἀπήλαυσα, καὶ μόνον διετάραιζα τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν. Ἐνόουν, ὅτι τὸ πρῶτον φίλημα δὲν θὰ ἦτο τὸ τελευταῖον· ἀλλ' ἐνόησα συγχρόνως, ὅτι με ἠγάπα, ὅτι ἔπρεπε νὰ με ἀγαπᾷ, ὅτι ἦτο εὐδαιμονία ὑπερτάτη ν' ἀγαπᾷται τις παρ' αὐτῆς, καὶ ὅτι μὲ ἀπέκρουε, διότι με ἠγάπα.

Κατελήφθην ὑπὸ μανίας· ἐνόμισα, ὅτι ἔπρεπε νὰ συντρίψω τι· ἤρπασα τὸ βιολίον καὶ τὸ τῶρον καὶ ἐπληξά τὰς χορδὰς, ὥστε ἐστέναντον

καὶ ὠδύροντο ἐν πάσῃ κακοφωνίᾳ. Τέλος ἐθραύσθη μία χορδή. Ἐρρίψα τὸ ὄργανον εἰς τὸ κιβώτιον, τὸ ὁποῖον ἐκλείσα ῥίψας ὀπίσθεν μεγάλου τινὸς κιβωτίου, διὰ νὰ μὴ τὸ ἴδω πλέον.

Καὶ ὅμως ἐπὶ ἐβδομάδας, ὁσάκις ἤκουον ἐλαφρὰ βήματα ἐν τῷ προδρόμῳ, συνεκινούμην καὶ μετὰ προσοχῆς ἠκροώμην μήπως ἦτο αὐτή, μήπως ἔλθῃ. — Δὲν ἦλθεν.

Ἐτη παρήλθον. Μετετέθην ἀπὸ Βιέννης εἰς Πετρούπολιν, ἀπὸ δὲ Πετροπόλεως εἰς Παρίσιους. Κατηνάλωσα μέγα μέρος τῆς περιουσίας μου καὶ κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐλαχίστην εἶχον κλίσιν διὰ τὸ διπλωματικὸν στάδιον. Ἡ πρὸς τὰ στρατιωτικὰ ἱκανότης μου εἶχε πάθει ἐν τῷ μεταξὺ ἐπαισθητῶς, ἀλλὰ μόλα ταῦτα εἰσῆλθον πάλιν εἰς τὸ σύνταγμα μου ἄνευ ἐνασχολήσεως. Δύο ἔτη μετὰ τὸ συμβᾶν ἐκεῖνο ἐγνώρισα τὴν μέλλουσαν σύζυγόν μου, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθην μετὰ θραχεῖαν μνηστείαν· συνεζήσαμεν δὲ ἐν ἡρέμῳ καὶ εὐτυχεῖ συζυγίᾳ, μέχρις οὗ ὁ θάνατος ἀφῆρπασε τὴν καλὴν ταύτην σύντροφον.

Ἡ σύζυγός μου ἦτο φηλόμουσος· ἔπαιζε κἀλλιστα κλειδοκύμβαλον, αἱ δὲ θυγατέρες ἡμῶν εἶχον ἐπίσης μεγάλην πρὸς τὴν μουσικὴν κλίσιν. Ἐγὼ εἶχον λησμονήσει ἐντελῶς τὸ βιολίον, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε δὲν εἶχον πλέον ἐγγίσει.

Ἡ σύζυγός μου ἐγνώριζεν, ὅτι ἔπαιζον κατὰ τὴν νεότητά μου, δὲν με ἐβίαζεν ὅμως νὰ κάμω νέας ἀποπειράς μετ' ἀγυμνάστων δακτύλων. Τῇ ἤρκει, ὅτι ἐδείκνυον ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν μουσικὴν καὶ ὅτι εἰσῆγον εἰς τὴν οἰκίαν νέους συναδέλφους, παίζοντας ὅπωςδὴποτε ὄργανόν τι. Ἀπαξ δὲ τῆς ἐβδομάδος καθ' ὠρισμένης ἐσπέρας ἐδίδομεν μικρὰς συναυλίας μετὰ τῶν φίλων ἡμῶν.

Εἷς ἐκ τῶν προθυμοτέρων καὶ ἱκανοτέρων ἐκ τῶν μουσικῶν τούτων ἦτο νέος τις ἀξιωματικός, πρὸ ὀλίγου ἐξελθὼν τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς. Ἐπαιζε βάρβιτον μεθ' ἱκανῆς ἐκφράσεως, ἡ δὲ σύζυγός μου τὸν ἐβλεπε διὰ τοῦτο εὐχαρίστως. Ἡμέραν τινὰ μοὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ παρουσιάσῃ γνώριμόν τινα, τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσει ἐξ ἀστείου συμβάντος. Ἐκῆθητο, μᾶς διηγῆθη, ἐν οἰκίᾳ, ἣτις ἐνοικιάζετο κατὰ δωμάτια εἰς κυρίους διαφόρων ἐπαγγελμάτων. Δυστυχῶς ἔτυχε ν' ἀποκτήσῃ γείτονα νέον μουσικόν, ὅστις ἐπὶ πολλὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐγυμνάζετο ἐπὶ τοῦ βιολίου. Τοῦτο, ἐννοεῖται, δὲν τὸν ἐκώλυε νὰ παίζῃ βάρβιτον. Ἀλλ' ἀτυχῶς αἱ ὥραι τῆς σχολῆς αὐτοῦ συνέπιπτον πάντοτε μὲ τὰς ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ἔμενεν ἐν τῷ δωματίῳ του γυμναζόμενος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ εἷς ἠδιαφόρει περὶ τοῦ ἐτέρου, ἀπετελεῖτο φοβερά παρατονία. Ὁ νέος μου συναδέλφος δὲν ὑπέφερε πλέον καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ἐνοχλητικὸν αὐτοῦ

γείτονα καὶ νὰ τῷ προτείνῃ ὡς συμβιβασμὸν, νὰ ὀρίσῃ ἕκαστος τὰς ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἤθελε γυμνάζεσθαι. Ὁ μουσικὸς, ἄνθρωπος ζωηρὸς καὶ νεώτατος, ἐγέλασε καὶ εἶπεν, ὅτι ὑπῆρχε δυνατὸς καὶ ἄλλος συμβιβασμὸς, ὅστις ἐλάχιστον ἐπέβαλλε περιορισμὸν εἰς ἀμφοτέρους. Ὁ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ὑποφέρῃ ἐν τῷ δωματίῳ του, ἐδίκαιοντο νὰ εἰσέρχεται μετὰ τοῦ ὄργανου του παρὰ τῷ ἐτέρῳ, ὅποτε ὁμοῦ παίζοντες ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς σπουδὰς των.

Ὁ ἀξιωματικὸς ἐδέχθη καὶ δὲν ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μετανοήσῃ. Δὲν εὗρισκε λέξεις πρὸς ἔπαινον τοῦ γείτονός του. Ἐλεγεν, ὅτι ἦτο τεχνίτης ἐκ γενετῆς, καὶ ὅτι βεβαίως θὰ ἔκαμνε τὴν τύχην του ὡς βιολιστῆς, ὅτι ἐξ ὅμως πολὺ περιορισμένος, σχεδὸν πτωχὸς, καὶ ὅτι ἤθελεν εἶσθαι εὐγνώμων διὰ μίαν πρόσκλησιν.

Ἡ σύζυγός μου συνήνεσεν ἀμέσως, διότι ἐπεθύμει ν' ἀποκτήσῃ τριωδίαν κλειδοκύμβαλου, βιολίου καὶ βαρετίου.

Οὕτω παρουσιάσθη ὁ κύριος Κάρολος Μόντης, ὅστις ἐβεβαίω, ὅτι μὲ ὅλους αὐτοῦ τοὺς μέλανας ὀφθαλμούς καὶ τὴν μέλαιναν κόμην καὶ μὲ ὅλον τὸ ἰταλικὸν ὄνομα, ἐγεννήθη ἐν Γερμανίᾳ, καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἄλλα ἰταλικά παρὰ τὰ ἐν τῇ μουσικῇ μόνον συνειθιζόμενα. Ἦτο εἰκοσαετὴς περίπου, ἔκτακτος τὴν ὥραιότητά, ὕψηλός καὶ σύμμετρος τὸ ἀνάστημα. Ἡ ρεσκόμην ὑπὸ τῶν ζωηρῶν καὶ εἰλικρινῶν αὐτοῦ τρόπων. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡδὴ ὥρας κατέστη τόσον σχετικὸς, ὥσει ἦτο πρὸ ἐτῶν γνωστός. Ἰσως μετὰ παρέλευσιν χρόνου ἠθέλομεν παρατηρήσει, ὅτι δὲν ἔγεινε σχετικώτερος, παρ' ὅτι ἦτο τὴν πρώτην ἡμέραν. Τοῦτο ὅμως συμβαίνει εἰς πάντα ἄνθρωπον εἰλικρινῆ, ὁ ὁποῖος δεικνύει ἀμέσως τὸν χαρακτῆρά του πλήρη καὶ ἄνευ δισταγμοῦ, διότι εἶναι ὅ,τι εἶναι καὶ δὲν δύναται νὰ δειχθῇ οὔτε ὀλιγώτερον οὔτε περισσώτερον τοιοῦτος.

Ἡ μουσικὴ ἦτο τὸ στοιχεῖόν του· ἐσκέπτετο καὶ ἠσθάνετο μόνον δι' αὐτῆς. Ἦτο τὸ πάθος του, ὁ ἔρωσ του, ὑφ' οὗ ἐξωρχίζετο ἀξιαγάπητος καθιστάμενος. Ἠδύναντο ν' ἀγανακτήσῃ διὰ μίαν λελανθασμένην φωνήν, ὡς εἰ ἐπρόκειτο περὶ ζωῆς ἢ θανάτου. Τότε οἱ μέλανες ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον ἀστραπὰς ὀργῆς, οἱ αὐτοὶ ὀφθαλμοί, οἵτινες, ὅταν ἐπαίζετο ἡρεμόν τι Adagio, εἶχον βλέμμα ῥεμβὸν καὶ ἀφηρημένον. Ὑπῆρχε ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὸ ὁποῖόν με εἰλκυεν ὡς ὁ μαγνήτης τὸν σίδηρον, χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ το ἐξηγήσω· ἐσκεπτόμην, ὅτι ἠδυνάμην νὰ ἀγαπήσω τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ, ἐὰν ἦμην γυνή· καὶ ἔκτοτε ἐπέβλεπον τὴν μεγαλειτέραν μου θυγατέρα, ἣτις τότε ἦτο ἐν τῇ ἡλικίᾳ, καθ' ἣν αἱ νεάνιδες ἀρχίζουν νὰ ἐνδιαφέρονται ὑπὲρ τοιούτων ὀφθαλμῶν. Μᾶς διηγείτο,

ὅτι δὲν εἶχεν οὔτε πατέρα οὔτε μητέρα καὶ ὅτι δὲν ἐνῶριζεν, ἐὰν ποτε εἶχεν.

Ἐρρίφθην εἰς τὸν κόσμον, ἔλεγεν ἀστείονομος, ὅπως ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸν εὖρον ἡδὴ κατεχόμενον ὑπὸ ἄλλων πλασμάτων τοῦ εἶδους μου. Εὗρέθην ἐδῶ καὶ ἔπρεπε νὰ συντηρηθῶ· ὑπῆρχε δὲ ἄνθρωπός τις, ὁ ὁποῖος ἐμερίμνα περὶ ἐμοῦ. Ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ δὲν ἀνησυχουν, ἐννοεῖται, περὶ τῆς πηγῆς τῶν μέσων τῆς συντηρήσεώς μου· ἔπειτα δὲ τὰ ἐδεχόμενα ὡς πρᾶγμα φυσικόν. Καὶ τώρα ἀκόμη λαμβάνω συνδρομὴν, ἀλλ' ἀνεπαρκῆ. Μοὶ εἶπον, ὅτι ζῶ ἐκ μικρᾶς τινος περιουσίας, τὴν ὁποίαν εὐγενὴς τις εὐεργέτης ἐτοποθέτησε πρὸς χρῆσιν μου, καὶ ὅτι πλησιάζει νὰ τελειώσῃ. Φρονοῦσιν ὅτι ἡ μουσικὴ θὰ με συντηρήσῃ ἀκολούθως· ἴσως δὲν περιμένουν καὶ τίποτε, καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἡμέραν τινὰ νὰ μοι γράψουν ἀπλούστατα· λάβε τὸ ὑπόλοιπον. Ἐστὼ· διὰ τὴν μουσικὴν ἠδυνάμην νὰ ὑποφέρω καὶ πεῖναν καὶ δίψαν· διὰ τὴν μουσικὴν ἠδυνάμην νὰ καταστῶ ἐπαίτης, ἐν ἀνάγκῃ δὲ—καὶ κλέπτῃς.»

Εἶχε βιολίον κοινόν, δυσάρεστον τὴν φωνήν, καὶ παρεπονεῖτο, ὅτι δὲν εἶχε καλλίτερον. Τοῦτο, εἶπε, τῷ ἐδόθη, τὰ δὲ μέσα του δὲν τῷ ἐπέτρεπον νὰ τὸ ἀλλάξῃ· ἐγνώριζεν ὅμως, ὅτι ὁ καλὸς βιολιστῆς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ καὶ καλὸν βιολίον· ἡ δὲ ἱκανότης του ἤθελεν ἀναδειχθῇ, ἐὰν ποτε ἐλάμβανε τὸ εὐτύχημα ν' ἀκουσθῇ καλὸν βιολίον παίζων.

Τότε ἐνθυμήθην, ὅτι πρὸ ἐτῶν ἠγόρασα ἀντὶ ἑκατοστίων τινῶν φοινικίων καλὸν ἀρχαῖον ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη ἐν τινὶ γωνίᾳ τῆς ἀποθήκης.

Ὁ Μόντης ἤκουε προσεκτικῶς. — Καλὸν, ἀρχαῖον ὄργανον, ἀγορασθὲν ἀντὶ τόσων χρημάτων καὶ ἐγκαταχλειμμένον ἐν τῇ ἀποθήκῃ! Τοῦτο ἐκίνησε τὴν περιέργειάν του καὶ δὲν ἔπαυσε παρακαλῶν, μέχρις οὗ ἐστάλη ὁ ὑπῆρέτης μετὰ φανοῦ διὰ νὰ εὗρῃ τὸν θησαυρόν. Μετ' ὀλίγον ἐτέθη τὸ κιβώτιον κατεσκευασμένον ἐπὶ τῆς τραπέζης.

Εἶναι φυσικόν, ὅτι παρουσιάσθῃ ζωηρὸν ἐν τῇ μνήμῃ μου τὸ συμβᾶν ἐκεῖνο τῆς Βιέννης. Τὸ κιβώτιον τοῦτο εἶχον τσάκις ὑπὸ μάλης, ὅταν συνώδευον τὴν ὥραιαν Ἀγγελικὴν. Ἀνεμνήσθην τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν τὸ ἠνοιξεν ἐν τῷ δωματίῳ μου διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ ἀπεχαιρέτα τὸ προσφιλὲς βιολίον καὶ ἐμὲ, τὸν ὁποῖον ἴσως πλέον ἐκείνου ἠγάπα.

Τὸ βιολίον ἔπρεπε νὰ ἦναι ἀνάμνησις, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε ἔπαιξα ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐλησμόνησα τὸ ὠραῖον ὄργανον καὶ τὴν ὠραίαν γυναῖκα, ἣτις τῷ ἐνέπνεε τὴν ψυχὴν αὐτῆς. Ἡσθάνομην ἐμαυτὸν βεβαίως συγκαταλεγμένον, δὲν ἐπεθύμουν δὲ, ἐννοεῖται, νὰ διηγήσω περὶ τοῦ συμβάντος ἐκεῖνου, μολονότι οὐδὲν ὑπῆρχε συμβᾶν, τὸ ὁ-

ποῖον ἡναγκάζομεν νὰ ἀποκρύψω ἀπὸ τῶν οἰκείων μου. Ἐνεύσα μόνον τῷ μουσικῷ ν' ἀνοίξῃ τὸ κιθάριον καὶ νὰ λάβῃ τὸ βιολίον.

Ἡ θραυσθεῖσα χορδὴ εἶχε τυλιχθῇ περὶ τὸν λαιμόν· ἀφοῦ δὲ μετὰ προσοχῆς τὴν ἔλυσεν, ἐπεδείχθη θραχέα. Παρετήρει μετ' εὐχαριστήσεως τὸ ὄργανον, τοῦ ὁποῖου τὸ ἐξωτερικὸν δὲν ἐπεδείκνυνεν ἀξίαν τινά. Ἐδοκίμαζε διὰ τῶν δακτύλων τῆς ἄλλας χορδὰς, ἐχόρδισεν αὐτάς, ἐπλησίαζε τὸ οὖς, ἐξετάζων μετὰ προσοχῆς τὴν φωνήν. Ἀφοῦ δὲ ἔκαμεν ὀλίγας κινήσεις ἐπ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ τόξου, ἤστραψαν οἱ ὀφθαλμοί του, καὶ ἡ φυσιογνωμία του μετεβλήθη.

Ἡμεῖς ἰστάμεθα περίξ αὐτοῦ καὶ τὸν ἐβλέπομεν συμπαθῶς. Δὲν ἐδοκίμαζε νὰ παίξῃ μελωδίαν τινά, ἀλλὰ μόνον ἔκρουε τὰς χορδὰς, τῶν ὁποίων ὁ λεπτός καὶ ἀρμονικὸς ἦχος εὐχαρίσκει τὸ οὖς του.

«Τοῦτο εἶναι βιολίον, εἶπε τέλος ἐνθουσιωδῶς, ἀριστοτέχνημα τῆς καλλιτέρας ἐποχῆς τῆς τέχνης ἐν Κρεμῶνῃ. Καὶ ἀκόμη δὲν γνωρίζομεν, ποῖαν ἀξίαν δύναται νὰ ἔχῃ, ἀφοῦ τακτοποιηθῇ. Ὁ τελευταῖος κάτοχος φαίνεται ὅτι μετεχειρίσθη αὐτὸ, καθὼς τὸ παιδίον τὰ παιγνίδιά του. Ἐχει ἀνάγκην νέων χορδῶν, καὶ τὸ τόξον δὲ ἔπαθεν ὁμοίως. Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι ἀσήμαντα. Ὅποια ἀσφαλὴς ἐνέργεια τοῦ ἥχου! Ὅποια εὐγένεια φωνῆς, καὶ ὁποία μελωδία τοῦ τόνου!»

Καὶ πάλιν ἐξηκολούθησε διὰ τοῦ τόξου τὰς αὐτὰς δοκιμὰς.

Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἡ μουσικὴ δὲν παρετάθη ἐπὶ μακρόν. Ὁ Μόντης ἐβεβαίωσε, ὅτι δὲν ἡδύνατο πλέον νὰ ὑποφέρῃ τὸ βιολίον του, καὶ μοι ἐξήγησε τὴν ἄδειαν νὰ τὸ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ, διὰ νὰ τὸ τακτοποιήσῃ, ὑπεσχέθη δὲ εἰς τὴν σύζυγόν μου εἰς τὸ ἐξῆς συνοδεῖαν ἀξίαν τῆς ἐπὶ τοῦ κλειδοκουμβάλου ἱκανότητος αὐτῆς.

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀντέλεξα.

Μετά τινος ἡμέρας μᾶς διηγήθη ὁ νέος συνάδελφός μου, ὅτι ὁ γείτων του δὲν ἄφινε πλέον τὸ βιολίον ἐκ τῶν χειρῶν· ἦτο ἐνθουσιασμένος ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ διεσκεδάζε μετ' αὐτοῦ μέχρι νυκτὸς βαθείας.

Πρὸ τῆς ὥρισμένης ἡμέρας μᾶς ἐπεσκέφθη ὁ Μόντης, διὰ νὰ δώσῃ δείγμα τῆς τέχνης του ἐπὶ τοιοῦτου ὄργανου· ὠμίλει περὶ αὐτοῦ διὰ τῶν ἐρωτικωτέρων ἐκφράσεων· μὲ ὠνόμαζεν ἐπανειλημμένως Κροῖσον ἐπὶ τῇ ἰδιοκτησίᾳ θησαυροῦ τοιοῦτου.

Ἡ ἐπομένη ἐσπερὶς ἦτο μία τῶν ὥραιότερων.

Τὸ βιολίον καθάρθεν καὶ λαβὸν νέας χορδὰς ἔμενεν ἐν τῇ οἰκίᾳ μου· ἀλλὰ παρετήρησα μετὰ πόσης δυσκολίας ἐχωρίζετο αὐτοῦ ὁ Μόντης ἀναχωρῶν. Ὁ συνάδελφός μου μᾶς διηγεῖτο, ὅτι ὁ παράδοξος οὗτος ἄνθρωπος κατέστη μεγαλοχολικός καὶ οὐδ' ἡγγίξε πλέον τὸ ἴδιον αὐτοῦ

ὄργανον. Εἶναι ἀμαρτία, ἔλεγε, νὰ παίξῃ ἐπ' αὐτοῦ· ἐπρωτίμῃ νὰ μὴ παίξῃ διόλου. Καὶ πράγματι δὲν ἔπαιζε πλέον, μολονότι ἡγνόει πῶς νὰ διέλθῃ τὴν ἡμέραν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ πρὸς ἡμᾶς ἐπίσκεψίς του ἦτο ἐορτὴ δι' αὐτόν.

Ἡ ὑχαριστεῖτό τις βλέπων αὐτὸν μετὰ τοῦ βιολίου καὶ ἀκούων παίζοντα. Ἀπαξ ἔτι ἐχωρίσθη αὐτοῦ βεβαρημένος τὴν καρδίαν καὶ, νομίζω, μὲ ὑγροὺς ὀφθαλμούς· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπομένην ἐπίσκεψιν δὲν κατάρθωσε πλέον νὰ ἀποσιωπήσῃ τὴν παράκλησιν, νὰ τῷ δανείσῃ τὸ βιολίον διὰ νὰ γυμνάζηται· ἤθελε φυλάττει αὐτὸ, μοι ἔλεγεν, ὡς τὸ φῶς του, καὶ τὸ φέρει πάντοτε εἰς τὰς ἐσπερίδας ἡμῶν· ἤλπιζεν, ὅτι μετ' ὀλίγον ἤθελε καταστῇ τεχνίτης, ἐὰν οὕτως ἐδοθεῖτο.

Ἐδῶκα τὴν ἄδειαν καὶ ἔχαιρον διὰ τὰς ἀπὸ ἐβδομάδος εἰς ἐβδομάδα καταφανεῖς προόδους του.

Μίαν ἡμέραν μὲ ἠρώτησεν, ἐὰν ἐπεθύμουν νὰ τῷ πωλήσω τὸ βιολίον, τὸ ὁποῖον εἰς ἐμὲ ἦτο ἄχρηστον. Τῷ ἀπεκρίθην, ὅτι δὲν ἡδυνάμην νὰ πράξω τοῦτο, διότι εἶχον ὑποσχεθῇ εἰς τὸν πρῶτον κύριον τοῦ βιολίου νὰ τὸ φυλάττω. «Τὸ θεωρῶ ὡς ἐνέχυρον, προσέθεσα μειδιῶν, διότι ἐνθυμήθην τὸ ζήτηθὲν φίλημα, μολονότι δὲν ὑπάρχει βεβαίως κίνδυνος τώρα πλέον ν' ἀπαιτηθῇ.»

Μὲ παρετήρησε στιγμᾶς τινὰς ἀπορῶν· «Λοιπὸν δὲν εἶναι κτῆμά σας;»

«Ναί, μοι ἀνήκει, τὸν ἐβεβαίωσα, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ τὸ πωλήσω.»

Ἀνεστέναιξεν. «Καὶ τί ἤθελέ με ὠφελήσει; Τόσα χρήματα! Ποῖος ἡδύνατο νὰ τὰ εὔρῃ; ὅταν τις ἦναι πτωχός! Ἐγραψα πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος κατὰ μῆνα πέμπει τὸ μικρὸν συνάλλαγμα, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ μοι ἐμβάσῃ ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κεφαλαίου πρὸς ἀγορὰν βιολίου—ἤλπιζον, ὅτι ἡδυνάμην νὰ σὰς πείσω νὰ τὸ πωλήσητε—ἀλλὰ μοι ἀπεκρίθη, ὅτι μόνον δύο μηνιαῖα ὑπῆρχον ἀκόμη... Μοι ἔστειλε δὲ τὸ ὑπόλοιπον, συμβουλευόμενος με νὰ εὔρω θέσιν τινά ὡς μουσικὸς ἢ ἄλλον πόρον ζωῆς. Ἐκτοτε ἔκαμα διάφορα σχέδια, πῶς νὰ ἀποκτήσω ταχέως χρήματα... Ἀλλ' ἀφοῦ τὸ βιολίον δὲν πωλεῖται, μοι εἶναι καὶ ἀδιάφορον.»

Ἐλυπούμην τὸν νέον καὶ ἀπεφάσισα ἐνδομύχως νὰ φροντίσω κατὰ δύναμιν καὶ πατρικῶς περὶ αὐτοῦ.

Τὸ βιολίον ἐβλεπον μόνον, ὅταν τὸ ἔφερην εἰς τὰς συναυλίας μας. Ἀφοῦ τῷ ἔδωκα ἅπαξ τὴν ἄδειαν, τὸ ἐλάμβανε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ, ἐγὼ δὲ εὐχαρίστως τὸ ἐπέτρεπον.

I. Μ.

Ἐπεται τὸ τέλος.

Ἡ παρ' ἡμῖν διακωδωνισθεῖσα λέξις ρουσφέτιον παράγεται ἐκ τῆς ἀραβικῆς rihevet=ρίσβετ, καὶ σημαίνει καθαρὰν δωροδοκίαν.

Περὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων ἐν τῇ Ἀκροπόλει ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΘΕΝΤΟΣ ΠΥΡΓΟΥ

Ζήτημα, μεγάλως ἐνδιαφέρον τοῖς ἀρχαιολογοῖς, πρὸς τοῖς ἤδη πολλοῖς καὶ ποικίλοις ἀναφύσει καὶ ἀναφουμένους καθ' ἐκάστην, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἐπιστημονικῆς μελέτης τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει διασωθέντων γεγραμῶν λειψάνων τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας, ὑπῆρχε καὶ τὸ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐποχῆς τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων ἀγερώχως ὑφουμένου κακοτέχνου πύργου, ὅστις, ὡς βάρβαρος κατακτητὴς, βάρεως ἐπεκράτητο ἐπὶ τῶν στέρνων τῶν ποτὲ λαμπροτάτων Προπυλαίων, ἐπαπειλῶν καὶ τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῶν ὑπολειφθέντων λειψάνων τοῦ θεῖου ἐκείνου ἀριστουργήματος τοῦ Μνησικλέους.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κακότεχνος πύργος, ἀπὸ τῶν πρώτων περιηγητῶν τῶν τὴν Ἀκρόπολιν ἐπισκεψαμένων καὶ περὶ αὐτῆς συγγραψάντων, μέχρι τοῦ τελευταίου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπισκεψαμένου αὐτὴν κ. Ε. Φρήμαν, οὐχὶ μετὰ πολλῶν σπουδαίων καὶ ἀκριβῶν ἐρευνῶν υἱοθετήθη καὶ ἀνεγνωρίσθη κοινῶς μὲν ὡς ἔργον φραγκικόν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ αἱ γνώμαι διεφάνον· διότι ὁ πύργος οὐδὲν ἔφερεν ὀριστικὸν σύμβολον, οὔτε ἐπιγραφὴν, οὔτε γλυπτὸν τι σημεῖον, οὔτε σταυρὸν, οὔτε οἰκόσημον ἰδιαίτερον, ὡς ἐν τοῖς ἐρείπιοις τοῦ παρκειμένου παλατίου τῶν Δουκῶν ἐφαίνοντο γεγλυμμένα ἐπὶ τῶν θυρῶν καὶ θυρίδων τὰ συνήθη παρὰ τοῖς Φράγκοις οἰκόσημα, μαρτυροῦντα τὴν ἐποχὴν τῆς κατοχῆς αὐτῶν. Ὅθεν ἐνομιζέτο ὑπὸ τινων μὲν ὡς ἔργον τῶν γάλλων Δουκῶν Δελαρόρων, ὑφ' ἑτέρων δὲ, τῶν Ἰταλῶν μεγάλων Δουκῶν Ἀκκιαγυολίων (Acciajuoli).

Τὸ δὲ συμβούλιον τῆς ἐνταῦθα Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας, βλέπων τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ μνημείου, ἐκ τοῦ δυσαναλόγως πιέζοντος βάρους τοῦ πύργου, ἀπεφάσισε τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν τοῦ ἀριστουργήματος λειψάνων, ἅτινα ἐκαλύπτοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἀμόρφου ἐκείνου ὅγκου, τοῦ διαστρέφοντος καὶ τὴν ὅλην ἀρμονίαν τοῦ πανοράματος τῶν ἀρχικῶν πρωτευουσῶν ὀριζοντίων γραμμῶν, τοσούτω μάλλον, διότι αὐτὸς οὗτος ὁ πύργος οὐδένα ὀριστικὸν τῆς ἐποχῆς τῆς κτίσεως αὐτοῦ ἔφερε χαρακτῆρα, ἢ μόνον τὴν υποθετικὴν ἰδέαν τοῦ φραγκισμοῦ. Καὶ δὴ, χρηματικῆς συνδρομῆς καταβληθείσης ὑπὸ τοῦ φιλαρχαίου Κ. Σλίεμανν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀνέλαθεν ἡ Ἑταιρία δραστηρίως τὴν κατεδάφισιν τοῦ προσφιλοῦς τοῖς μεσαιωνοδίφαις ἔργου, νομιζομένου φραγκικῆς ἐποχῆς. Ἀλλ' ἡ κατεδάφισις αὐτοῦ μεγάλως κατετάραξε τὴν γολὴν τινῶν πολλοῦς κατὰ τῶν κατεδαφιστῶν ἐξεμεσάντων πικροὺς λόγους, ἀδίκως ὁμῶς. Ἐν τούτοις συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἐλλόγιμος φιλέλληνας

κύριος Ε. Φρήμαν, ἀποκαλέσας τοὺς κατεδαφισαντας, ἐν ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ «Κλεισί» (ἀριθ. 843), ὁλετῆρας, ἰσοδάθμους τῷ Ἡροστράτῳ καὶ τῷ Δόρδῳ Ἐλγίνῳ, ἐπιφωνῶν· «Τοιαύτης ἀκολάστου βαρβαρότητος αἵτιος ὑπάρχει ὁ κ. Σλίεμανν» ἐπιθυμοῦμεν, λέγει, νὰ μάθωμεν καὶ τοὺς Ἕλληνας συνενόχους του.»

Ὁ ἡμέτερος δὲ κ. Α. Καυταντζόγλου, ὡς μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ θέρος ἀποδημῶν, ἀναλαβὼν, ὡς λέγει, ὑπὸ ἀτομικὴν αὐτοῦ εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὴν ὑπεράσπισιν τῆς κατεδαφίσεως τοῦ πύργου καὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ ὅλου χώρου τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπῆντησε πρὸς τὸν Φρήμαν ἐν ἐπιστολικῇ διατριβῇ εἰς ὅσα ὑπ' ἐκείνου ἐγράφησαν ἐν τῇ «Κλεισί». Ἀπέδειξε δὲ δι' ἐπιχειρημάτων ἀκαταμάχητων ἐξ αὐτῆς τῆς κατεδαφίσεως ληφθέντων, πρῶτον ὅτι ὁ πύργος οὔτε τῶν Γάλλων ἦτο, οὔτε τῶν Ἰταλῶν, ἀλλὰ τῶν Τούρκων.

Ἐπειτα ὅτι αὐτὸς οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὸ φραγκικὸν τῶν Δουκῶν Παλάτιον, ἀλλ' ἦτο ἀπλῶς ἔργον βάρβαρον τῶν τελευταίων Τούρκων κατακτητῶν, κείμενος χωρὶς, μακρὰν τοῦ Παλατίου, ἀνεγερθεὶς δ' ἐν βίᾳ πρὸς ἀπλὴν σκοπιὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Μοροζίνου ἐκστρατείας τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις προσδοκωμένης ἐν Πειραιεὶ ἀποβάσεως τῶν Βενετῶν.

Ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη ἀπάντησις τοῦ κ. Α. Καυταντζόγλου πρὸς τὸν κ. Ε. Φρήμαν ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ φυλλαδίῳ τοῦ 5^{ου} τόμου τοῦ «Ἀθηναίου», φέρουσα ἐπιγραφὴν Ἐπιστολιμαία διατριβὴ πρὸς τὸν Ἐλλόγιμον κ. Ε. Φρήμαν περὶ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν Τουρκικοῦ Πύργου, ἐν ᾗ πραγματεύεται περὶ τῆς κατεδαφίσεως αὐτοῦ οὐχὶ μόνον ὡς ἀχρήστου καὶ βαρβαρικοῦ ἔργου καὶ ἀδιαφόρου ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης ἀλλὰ καὶ ἐπιζημίου μάλιστα πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν. Διὰ λόγων δὲ ἰσχυρῶν ἀναλαμβάνει καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς ὅλης Ἀκροπόλεως ἀπὸ τῶν θνείων ξένων προσθηκῶν τῆς βαρβαρότητος, παρομοιῶν τὰς πρὸς τὰ ἀφροδύματα τῶν ἀρπακτικῶν ὀρνέων, τὰ κατὰ καιροὺς ἐπικείμενα ἐπὶ τῶν θαυμασίων τοῦ Φειδίου ἔργων· ὡσαύτως κακίζει καὶ καταδικάζει ὁ κ. Καυταντζόγλου ἐπιστημονικῶς τε καὶ ὑπὸ καλλιτεχνικῆν ὕψιν ὅσα ὁ κ. Φρήμαν λέγει οὐχὶ μόνον περὶ τοῦ νομιζομένου φραγκικοῦ πύργου, ὅτι ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τουρκικοῦ τεμένους, τοῦ ἰδρυθέντος ποτὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ ἀριστουργήματος τούτου τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας κεκοσμημένου μετὰ τοῦ χαρακτηριστικῶς σημείου τῆς Τουρκικῆς κατακτητέως, τοῦ Μιναρέ, κτισθέντος ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ, ὅτι

καὶ ταῦτα ἔπρεπε νὰ διατηρηθῶσιν ὡς μνημεῖα μαρτυροῦντα περὶ παρωχημένων χρόνων.

Μετὰ μετριοφροσύνης δὲ οὐ μικρὰς καὶ τὴν ὁλως ἄδικον ὕβριν τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Φρῆμαν διδομένην κατὰ τῶν κατεδαφιστῶν τοῦ πύργου, ἰσοφαρίζουσιν πρὸς τὴν τοῦ Ἡρόστρατου καὶ Ἑλγίνου, ἀποκρούων, λέγει ὁ κ. Καυταντζόγλους εὐφυῶς, ὅτι καὶ ὁ Ἡρόστρατος ὑπὸ ἀμέτρου φιλοδοξίας ἐνέπηρε τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος· ὁ δὲ λόρδος Ἑλγίνος ἐξ ἀπλήστου φιλοχρηματίας κατέστρεψε τὸν Παρθενῶνα συλῆσας καὶ πάντα τὰ ἐκ τῶν βαρβάρων διασωθέντα Ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' οἱ κατεδαφίσαντες τὸν βάρβαρον καὶ ἄχαριν τουρικὸν πύργον ἀφιλοκερδῶς, ὑπὸ μόνου τοῦ ζήλου πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην ἀπέβλεψαν, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ἀδέκαστον κρίσιν τῶν σοφῶν καὶ φιλοτέχνων ἐπικαλεῖται.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς παντελοῦς ἐκκαθαρίσεως τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς χώρου ἱεροῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς τακτοποιήσεως αὐτοῦ συνηγορῶν, ἀπολήγει διὰ πάνου χαρακτηριστικοῦ ἐπιλόγου, ἐμπνευσθέντος ὑπὸ μόνου τοῦ ἐμφύτου πυρὸς τοῦ ἐξάπτοντος τὴν φαντασίαν τοῦ καλλιτέχνου. Τὸν ἐπιλογὸν τοῦτον ἀντιγράφωμεν ἐνταῦθα αὐτολεξεῖ ἐκ τῆς ἐπιστολιμαίας διατριβῆς, ὅπως κάλλιον ἀπεικονίσωμεν τὸν πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τέχνην ὀφειλόμενον σεβασμὸν, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἐνθουσιασμὸν τοῦ γράψαντος.

«Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, ὡς φεγγόβολουσα τὸ εἰλικρινέστατον τοῦ καλοῦ φῶς, ἔπρεπε νὰ ᾔναι κατατεγμένη καὶ κεκαθαρισμένη πρεπόντως, καὶ νὰ χρησιμεύῃ ὡς τὸ ἐντελέστερον διδασκαλεῖον ἐν γένει τῆς καλλιτεχνίας, ἰδίως τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς κλουμένης κλασικῆς. Ναί, ὡς διδασκαλεῖον, λέγω, τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἥτις, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἀπὸ τεσσαρακοντίας περίπου ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἔφοδον τοῦ παραλόγου καὶ παρατύπου καὶ ἰδιορρύθμου Ῥωμαντισμοῦ.

Ἡ Ἀκρόπολις νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρηταῖ ὡς τὸ ἄδυτον τῆς καλλιτεχνίας, ἐνθα διεσώθη ἡ μόνη καὶ καθαρὰ πηγὴ, ἐξ ἧς τὰ διὰ τῆς καλλιτεχνίας ἐκπολιτικὰ νάματα διεχύθησαν πανταχοῦ τοῦ νῦν γνωστοῦ καὶ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἡ Ἀκρόπολις εἶναι ὁ τόπος, ὅπου θαυμάζεται τὸ ἄκρον τῆς καλαισιθησίας, πρὸς ᾧ εἶχε φθάσει ἡ πάλαι ἑλληνικὴ εὐφυΐα· εἶναι ὁ λόφος, ἐφ' οὗ ἐπικρατεῖ ἡ ἀκατάληπτος ἐκείνη ἁρμονία καὶ συμμετρία, αἵτινες τὸν μὲν ἀμύητον τῶν τῆς καλλιτεχνίας μυστηρίων καθιστῶσιν ἑκθαμβον, εἰς δὲ τὸν μεμνημένον ἐξεγείρουσι σέβας βαθύ καὶ ἄφατον ἐνθουσιασμόν.

Ἐν τοιούτῳ ἱερῷ τόπῳ ἀσεβὲς καὶ ἀνάρμοστον, νομίζομεν, εἶναι νὰ διατηρῶνται τὰ ἀμαυρὰ μνημεῖα τῶν ἐπελθόντων βευμάτων τῆς βαρβαρότητος. Αὐτὰ τὰ συντρίμματα καὶ τὰ

ἑρείπια τῶν πολυτίμων μνημείων ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἶναι, νομίζω, ἐπαρκῆ μαρτύρια, διατρανοῦντα εἰς τὸν θεατὴν τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν κατακτητῶν καὶ τὰς κακώσεις, ἃς ὑπέστησαν οἱ ὑπ' ἐκείνων δουλωθέντες ἀπόγονοι τῶν προπατόρων τῶν θαυμασίων τούτων ἔργων. Ὑμεῖς μὲν, ἀγαστέ ἄνερ, ἀδημονεῖτε μεγάλως ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ μιναρῆ, τοῦ ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος ἀνυψωθέντος, ὡς ἀπολεσθείσης δῆθεν μιᾶς μαρτυρίας τῆς τουρκικῆς ἐπιδρομῆς καὶ κατοχῆς, καὶ καλεῖτε τοὺς καθαρίσαντας τὸ ἀξιοσέβαστον λείψανον τοῦ γεραροῦ τούτου ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος ὁλετῆρας· ἀλλ' ὅμως ἅπαν τὸ πλήρωμα τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανικοῦ κόσμου ἐπεκρότησε, πιστεύσαστέ μοι, ἐπὶ τῇ καταφύσει τοῦ σημείου τούτου τοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ τῆς δουλείας, καὶ ἐνθέρμους δεήσεις ἀναπέμπουσιν εἰς τὸν Ὑψιστον ὅπως εὐδοκήσῃ νὰ ἐπισπεύσῃ καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν αὐτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ καλλιτεχνήματος, τῆς ἀγίας Σοφίας, καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰουστινιανὴν λαμπρότητα, διὰ τῆς ἐξαλείψεως οὐχὶ ἐνδὲς, ἀλλὰ καὶ τῶν τεσσάρων ὁμοῦ αὐτὴν ἀσχημιζόντων τουρκικῶν μιναρῆδων. Εἴθε ἡ δέησις αὐτῶν εἰσακουσθῇ. Καὶ τὸ ἔθνος ἐκείνο, ὅπερ θέλει εἰς τοῦτο συντελέσει, εἴτε Βρετανικὸν λέγεται, εἴτε Γερμανικὸν, εἴτε Γαλλικὸν, εἴτε Ῥωσικὸν, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα θέλει εὐλογεῖσθαι ὑπὸ μυριάδων στομάτων τοῦ θηριωδῶς καταδυνάστευομένου χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς.»

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* * Ὁ Ἀγγλος ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν ὡς νόμιμον σύζυγόν του· καὶ τοι δὲ δὲν προσφέρεται πρὸς αὐτὴν μετὰ τρυφερότητος καὶ ἱπποτισμοῦ, γνωρίζει ἐν τούτοις νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ, χρειᾶς τυχοῦσης, καὶ ἀλλοίμονον εἰς τὸν παραβιάζοντα τὸ οἰκιακὸν αὐτῆς ἄσυλον. Ὁ Γάλλος ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν ὡς ἐρωμένην, μετὰ παρρησίας καὶ πάθους, μυριάκις τῆς ἡμέρας ὀρκιζόμενος ὅτι εἶνε ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν ὑπὲρ αὐτῆς· ὁ δὲ Γερμανὸς τρέφει πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἡσυχον καὶ γαληνικὴν στοργὴν οἷαν καὶ πρὸς τὴν μάμμην του. (H. Heine.)

* * Οἱ ἄνδρες διαφέρουσι τῶν γυναικῶν καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκείνοι μὲν ἐρωτῶσι τί φροεῖ ὁ κόσμος περὶ αὐτῶν, αὐταὶ δὲ μόνον τί λέγει. (Hippel.)

* * Εἰς τοὺς ἀέρους αἱ μὲν ἡμέραι φαίνονται μακραὶ, ταὶ δὲ ἔτη σύντομα.

Κατ' ἔτος ἀποθνήσκουσι πλείονα τῶν 33 ἑκατομμ. ἀνθρώπων, καθ' ἑκάστην ἡμέραν δὲ 94,000, καθ' ἑκάστην δὲ δεύτερον λεπτὸν τῆς ὥρας εἰς 14. Καθ' ἑκάστην γεννῶνται πλείονες τῶν 92,000.